

RIIGIKOGU

8. istungjärk. **Protokoll nr. 174 (32).**

1922. a.

Sisu: 1. Päewakorra täiendamine. — 2. Teadaandmine komisjonidesse antud ja Wabariigi Walitsusele tagasiandud seaduseelnõude kohta. — 3. Erikomisjoni walimine riikliku maatagawara tarwitamise seaduse läbiwaatamiseks. — 4. Komisjonide täiendawad walimised. — 5. Läbirääkimiste jätkamine Wabariigi Walitsuse deklaratsiooni kohta. — 6. 2. mail 1920 a. Asutawa Kogu poolt wastuwõetud algkooli-seaduse muutmise seaduseelnõu rahwaalgatamise korras. Päewakorralt kõrwaldatud. — 7. Wabamüügi apteekide awamise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 8. Koosoleku lõpetamise küsimus. — 9. Rahwuswahelise ajalehtede ja perioodiliste ajakirjade aboneerimise kokkuleppega ühinemise seadus — I lugemisel. Wastu wõetud. — 10. Petseri maakonnawalitsuse sõjaaegsete riigiwõlgade kustutamise seadus — II lugemisel. Wastu wõetud. 11. Maamaksu tõstmise seadus Petserimaal ja Naroowa-tagustes waldades — II lugemisel. Wastu wõetud. — 12. Maaseaduse § 23 täiendamise seadus — II lugemisel. Wastu wõetud. 13. Eesti demokraatliku wabariigi ja Ukraina sotsialistliku nõukogude wabariigi wahelist 25. now. 1921 a. tehtud lepingut täiendawa protokoll, mis samade riikide wahel 27. mail 1922 a. tehtud kinnitamise seadus — II lugemisel. Wastu wõetud. — 14. Teise rahwuswahelise töökonerentsi poolt Genuas wastuwõetud laewaõnnetuste korral tööpuuduse eest maksetawa kahjutasu kohta käiwa konwentsiooni eelnõu kinnitamise seadus — II lugemisel. Wastu wõetud. — 15. Teise rahwuswahelise töökonerentsi poolt Genuas wastuwõetud merimeestele töömuretsemise wahetalituse kohta käiwa konwentsiooni eelnõu kinnitamise seadus — II lugemisel. Wastu wõetud. 16. Teise rahwuswahelise töökonerentsi poolt Genuas wastuwõetud merilaewanduses tööjõuna tarwitatawate laste wanaduse alammäära kohta käiwa konwentsiooni eelnõu kinnitamise seadus II lugemisel. Wastu wõetud.

Riigikogu koosolek 30. nowembril 1922. a. kell 5 p. 1.

Kokku on tulnud 79 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem**, wahepeal esimees **K. Päts**, lõpul abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal abisekretäär **W. Pezold**.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **J. Kuk**, kohtuminister **J. Reichman**, wälisminister **A. Hellat**, sõjaminister **J. Soots**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, põlutööminister **B. Rostfeldt** ja siseminister **K. Einbund**.

Wälisesitajate looshis: Daani peakon-sul härra **Johanson**.

Koosolek algab kell 5.20 min.

1. Päewakorra Juhataja **A. Kerem** täiendamine. **rem:** Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on Riigikogu liigetele kätte saadetud.

Riigikogu abiesimees **K. Wirma:** Riigikogu oma täna hommikul koosolekul otsustas riikliku maatagawara tarwitamise seadust erikomisjoni kätte anda, nii et selle komisjoni walimine sünniks õhtusel koosolekul. Riigikogu juhatusel nimel teen ettepaneku selle erikomisjoni walimist esimeseks päewa-

korra-punktiks wõtta. Peale selle on sisse tulnud Riigikogu juhatusel teadaandeid komisjonidest tagasiastumiste ja tagasiastunute asemele uute liigete walimise kohta, mis pärast teen Riigikogu juhatusel nimel ettepaneku teiseks päewakorrapunktiks wõtta komisjonide täiendawad walimised. Lõpuks, arwesse wõttes seda, et Riigikogu liigetele kättesaadatud päewakord oma sisu poolest wäga pikk ei ole, siis wõiks selle päewakorra lõpul päewakorrale wõtta Wabariigi Walitsuse deklaratsiooni puhul peetawate läbirääkimiste jätkamise. Riigikogu juhatusel nimel teen päewakorra täiendamise kohta need ettepanekud.

J. Bergman (kristl.): Arwesse wõttes seda, et tähtis on, et walitsuse deklaratsiooni puhul läbirääkimised lõpetatud saaks, enne kui meie õhtuse päewakorra juurde läheksime, siis teen mina ettepaneku jätta I ja II päewakorra-punkt nii, nagu Riigikogu juhatusel poolt ette pandi, kuid kolmanda päewakorra-punkti asemele paigutada läbirääkimised walitsuse deklaratsiooni puhul, neljandaks — wäljajagatud päewakorra teine punkt ja wiiesandaks — kolmas punkt. Teised päewakorra-punktid tuleks selles järjekorras, nagu nad päewakorda wõetud.

J. Piiskar (is.): Juhatusel poolt tehti ettepanek wõtta läbirääkimised walitsuse deklaratsiooni kohta wiimaseks päewa-

korra-punktiks. Meile oleks muidu ükskõik, millal neid läbirääkimisi peetakse, sest meie oleme oma seisukoha avaldanud selles küsimuses, aga et sellest, kas deklaratsiooni kohta läbirääkimisi edasi peetakse, wõi nendega lõpule jõutakse, oleneb ka, kas arupärimisi päewakorda wõtta saab wõi mitte, sest eelmisel koosolekul tegi härra Kerem just ettepaneku wõtta läbirääkimised enne kui arupärimiste juurde minna, et siis saaks juba walitsuselt, kes lõpulikult ametisse astunud, wastamist nõuda. Kui nüüd läbirääkimised paigutatakse päewakorra lõppu wõi III-ks päewakorra-punktiks, nagu kristliku rahwaerakonna poolt ette pandi, siis peab väga tõsiselt kartma, et II päewakorra-punkt, mille all on päewakorras rahwa algatamise eelnõu usuõpetuse kohta, mis, nagu teada, on juba Riigikogu juhatuses, wanematekogus kui ka komisjonides poole päewade kaupa kestwad waidluslahinguid tekitanud, ka Riigikogus, wõib pikki waidlusi wälja kutsuda, ja sellepärast oleks tarwilik, et kiires korras läbirääkimised walitsuse deklaratsiooni kohta lõpetataks ja seega wõimalus antaks ka arupärimiste juurde minna. Sellepärast teen ettepaneku wõtta läbirääkimised walitsuse deklaratsiooni puhul mitte wiimaseks ja mitte ka kolmandaks, waid teiseks päewakorra-punktiks, see on, tähendab enne rahwahääletamise küsimust.

K. Wirma (sd.): Mina ei ole kahjuks mitte küllalt hästi aru saanud rkl. Bergman'i ettepanekust ja selle tarwidusest. Mis nüüd puutub sellesse, mis rkl. Piiskar seletas, et päewakorras II punktina olew küsimus peaks pikki waidlusi tekitama, siis olen mina siin teises arwamises. Siin peab nimelt selles asjas alles selgust muretsema, kuidas seda arutatakse ja tuleks seda ka wastawasse komisjoni anda. Nii tuleks see küsimus kodukorra põhjal otsustamise alla ainult korra mõttes ja mitte sisuliselt. Arwan, et see küsimus pikki waidlusi tekitama ei saa.

Mispärast härra Bergman seda küsimust kaugele tahab paigutada, sellest ei saa ma aru.

On teada, et härra Bergman nii väga on tahtnud sellele asjale kiirust juurde panna. Riigikogu juhatus väga hoolitses selle eest, et küsimusele kiiret käiku anda. Kartes nüüd, et see küsimus saaks edasi lükatud, peaks härra Bergman just seda seisukohta toetama, et see küsimus

esimeses järjekorras arutusele tuleks, ja imelik oleks nüüd, et teda mahutataks ühe niisuguse küsimuse taha, mis palju aega wõtab. Minul on arusaamata see seisukoht, mida siin härra Bergman esitas, ükskõik, missugustel motiividel. Weel ükskord toonitan ma seda arwamist, et need päewakorra-punktid, mis on paljudatult Riigikogu liigetel käes, ei peaks mitte wõtma palju aega, sest muist neist olid juba esimesel lugemisel ja Riigikogu seisukoht nende kohta on teada. Ainus küsimus oleks algkooli-seaduse muutmise seaduseelnõu, kuid seda tuleb ainult wormilikult otsustada. (Wahelhüüded paremalt poolt: Mis teie seda siis niieetteopite? O. Strandman (tõer.): Mis teie selle wastu on?) Ma tahtsin ainult selgitada neid motiive, mispärast esimene ettepanek on tehtud, ja näidata, et härra Bergman'i ettepaneku tagajärjel wähemad küsimused otsustamata woiwad jääda.

J. Bergman (kristl.): Minust on nähtawasti walesti aru saadud. Igatahes laseb seda oletada härra Piiskari päewakorra kohta tehtud ülewaade. Mina just esinesin ja ralusin päewakorda wõtta sedasama, mida ka härra Piiskar soowitas, nimelt et I päewakorra-punktiks wõetaks riiklise maatagawara tarwitamise seaduse läbiwaatamiseks erikomisjoni walimine, selle järele täiendawad komisjonide walimised ja siis juba praktilistel ja taktistel põhjustel läbirääkimised Wabariigi Walitsuse deklaratsiooni puhul ja IV-da päewakorra-punktina kristliku rahwaerakonna poolt algatatud algkooli-seaduse muutmise seaduseelnõu ja siis edasi minna wäljajagatud päewakorra I-se punkti juurde. Minul ei ole midagi selle wastu, kui Riigikogu III päewakorra-punktiks wõtab otsekohe Riigikogusse tulnud usuõpetuse küsimuse arutamise.

Juhataja A. Kerem: Päewakorra kohta on tulnud järgmised ettepanekud: 1) Riigikogu juhatus ettepanek wõtta esimeseks päewakorra-punktiks erikomisjoni walimine ja teiseks komisjoni täiendawad walimised. Nende ettepanekutega on õieti kõik ühinenud ja kui wastuwaidlusi ei ole, siis ma loen, et ettepanek on wastu wõetud. Järgmine ettepanek rkl. Bergman'i poolt wõtta III-daks päewakorra-punktiks läbirääkimised Wabariigi Walitsuse deklaratsiooni kohta ja IV-daks päewakorra-punktiks praegu wäljajagatud päewakorra II punkt. Nii sain mina aru.

Nii et wabamüügi apteekide awamise seadus tuleb V-daks päewakorra-punktiks. Rkl. Piiskari poolt oleks samasugune ettepanek. Juhatusel poolt on aga ette pandud läbirääkimisi päewakorra lõppu panna. Ma asun hääletamisele. Kõigeesiteks tuleb hääletamisele juhatusel ettepanek läbirääkimiste jätkamist tänase päewakorra lõppu asetada. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega tagasi lükatud. Siis tuleb hääletamisele härra Bergman'i ettepanek läbirääkimiste jätkamist wõtta päewakorra III-daks punktiks. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud. Siis on rkl. Bergman'i II ettepanek, laialisaadetud päewakorra teine punkt wõtta neljandaks ja kolmas punkt wiendaks. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud ja päewakord kindlaks määratud. Faktiliseks märkuseks on sõna Riigikogu abiesimehel härra Wirma'l.

Abiesimees **K. Wirma**: Riigikogu juhatusel pani wabamüügi apteekide awamise seaduse sellepärast esimeseks päewakorra-punktiks, et seal on ette nähtud, et kuu aja pärast tema maksma hakkab. Kui Riigikogu oleks täna tema redaktsiooni vastu wõtnud, siis oleks ta 1. jaanuaril maksma saanud, nagu seda kawatseti. Nüüd jääb see aga ära.

2. Teadaandmine komisjonidesse antud ja Wabariigi Walitsusele tagasiantud seaduseelnõude kohta. Juhataja **A. Kerem**: Enne kui päewakorra juurde minna, kannab sekretäär ette seadused, mis Riigikogu juhatusel poolt on komisjonidesse antud.

Abisekretäär **W. Pezold** (loeb): 1) Seaduseelnõu kaubanduseaduse § 182 muutmise kohta — hariduskomisjoni, 2) täiendus riigi 1922 a. kulude erakorralise lisaeelarwe nr. 3 eelnõu juurde 7.680.000 marga suuruses — rahaasjanduse komisjoni, 3) seaduseelnõu laenuandmise kohta omawalitsuse asutustele kasarmute ehitamise kapitaalil, mis Riigikogule Wabariigi Walitsuse 22. weebruari 1922 a. otsuse põhjal esitatud — Wabariigi Walitsusele tagasi.

3. Erikomisjoni walimine riikliku maatagawara tarwitamise seaduse läbiwaatamiseks. Juhataja **A. Kerem**: Riigikogu läheb I-se päewakorra-punkti juurde. Komisjoni jagajaks on ette pandud 10.

Chr. Arro (põl.): Panen ette põllumeeste rühma poolt walida rkl-ed Päts'i ja Jürman'i.

Juhataja **A. Kerem**: Ette on pandud järgmised kandidaadid: põllumeeste rühma poolt rkl-ed Päts ja Jürman; tööerakonna rühma poolt rkl-ed Pool ja Piip; sotsiaaldemokraatlike rühma poolt rkl-ed Rei, Palwadre; rahwaerakonna rühma poolt rkl. Kerem; kristliku rahwaerakonna rühma poolt rkl. Lattik; iseseiswa sotsialistliku töölispartei poolt rkl. Tiks; Wene ja Balti Saksa rühma poolt rkl. Stackelberg. Ettepanek on tehtud kõiki korraga walida. (Hääletatakse.) Ette pandud Riigikogu liikmed on nähtawa enamusega erikomisjoni walitud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

4. Komisjonide täiendawad walimised. Riigikogu juhatusel on tööerakonna rühma poolt teatatud, et rkl. Kukk rahaasjanduse ja riigikontrolli alluwuse ja seaduste läbiwaatamise komisjonist tagasi astub ja pannakse ette rahaasjanduse komisjoni walida rkl. Zimmerman'i. Teisi ettepanekuid ei tehta. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Rkl. Zimmerman on nähtawa enamusega rahaasjanduse komisjoni walitud. — Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

5. Läbirääkimiste jätkamine Wabariigi Walitsuse deklaratsiooni kohta. **H. Koch** (saks.): Meine sehr verehrten Abgeordneten! Die neue Regierung hat uns ihre Deklaration vorgelegt — zum ersten Mal in der Geschichte unseres Parlaments. Warum ist nun diese Geschäftsordnung bei uns eingeführt? Offenbar nach dem Vorbild Westeuropas. Dort ist es allerdings üblich, dass eine neue Regierung, wenn sie zum ersten Mal vor das hohe Haus tritt, eine Deklaration verliest. Bei uns aber liegen die Verhältnisse anders, denn bei uns bildet das Parlament selbst die Regierung. Dadurch verliert aber natürlich auch die von dieser vorgelegte Deklaration an Bedeutung.

Was nun die uns vorgelegte Deklaration inhaltlich anbetrifft, so stellt sie eigentlich nur in formeller Hinsicht eine solche dar. Ihrem Inhalt nach aber ist sie mehr ein belletristisch abgefasstes Mani-

fest, an die zaristischen Zeiten erinnernd. Auch damals wurde in ganz allgemeiner Form alles mögliche versprochen und dann — anders regiert. Die Deklaration enthält nichts als fromme Wünsche, hauptsächlich die Wünsche der Koalitionsparteien. Sie gleicht ungefähr einem Wunschzettel, der für den Weihnachtsmann bestimmt ist; ob die Wünsche dann auch wirklich befriedigt werden, bleibt ungewiss.

Unsere neue Regierung stellt eigentlich ein Geschäftministerium vor. So ungefähr fassen sie offenbar auch die Koalitionsparteien selbst auf, die heute alle hier an ihr Kritik geübt und, man muss sagen, verflucht wenig Gutes an ihr übrig gelassen haben. Ich möchte namentlich an die Erklärung der Volkspartei erinnern, die ungefähr so lautete: Wir finden nichts Böses in der Deklaration, also gut, mag die Regierung einstweilen unsere Unterstützung haben! Ein grosser Beweis von Vertrauen ist solch eine Erklärung natürlich nicht. Andererseits kann man wiederum sagen, dass die neue Regierung sich so in einer glücklichen Lage befindet: zu verlieren hat sie nichts, höchstens kann sie sich im Laufe der Zeit Vertrauen erwerben.

Die Christliche Volkspartei ist abseits geblieben, die Volkspartei nur mitgegangen, um nicht zu stören.

Unsere Partei hat auch keinerlei Anlass, der neuen Regierung einen Blankowechsel auszustellen und ihr das Vertrauen zu votieren, um so weniger, als uns auch das Verhalten der letzten Regierung keinen Grund dazu gegeben hat. Wenn wir mit unseren Wünschen, so z. B. mit dem Autonomiegesetz, kamen, wurde uns gesagt, die Regierung sei mit Arbeit überlastet, das könne nicht so schnell durchgeführt werden usw. Wir werden uns jetzt jedenfalls abwartend verhalten und sehen, was die neue Regierung tun wird.

Was die einzelnen Ressorts anbelangt, so wird hoffentlich der neue Landwirtschaftsminister eine glücklichere Hand wie sein Vorgänger haben, wenn auch sein Name ihm sehr ähnlich ist. Namentlich ist aber ihm zu wünschen, dass er bessere Beamte zu seiner Verfügung haben wird wie bisher. Die Langsamkeit in der Geschäftsführung des Ministeriums übertrifft alle Grenzen. So habe ich am 6. Februar d. J. Ministerium eine Eingabe gemacht, die bis gestern noch nicht beantwortet war.

Und dabei hat das Ministerium doch so viele Beamte! Vielleicht liesse sich eine Besserung der Zustände in der Weise herbeiführen, dass zuerst als Regel festgesetzt wird, alle eingelaufenen Schreiben müssen im Laufe von 6 Monaten beantwortet werden; später verkürzt man dann diese Frist auf 4 Monate usw.

Die weitgehenden Verheissungen zu Eingang der Deklaration erkennen wir an, aber es ist doch ganz selbstverständlich, dass eine Regierung die Interessen aller politischen und nationalen Gruppen gleichermassen berücksichtigen muss. Oder sollte damit vielleicht nur gesagt werden, dass der neue Staatsälteste dies nur für seine eigene Person meint?

Ferner können wir den Wunsch nicht unterdrücken, die Minister möchten selbst auch positive Arbeit leisten und sich z. B. nicht nur auf Liquidieren beschränken. Das ist eine sehr unglückliche Methode; bald wird eine Kirche liquidiert, bald wieder eine Irrenanstalt. Wenn in dieser Beziehung eine Änderung eintreten würde, so würde auch das sicher das Vertrauen zur neuen Regierung zu heben geeignet sein.

E. Jonas (is.): Minu parteiseltsimees Piiskar näitas hommikuses kõnes, kui wõrd meie uue Riigiwanema poolt kokku seatud deklaratsioon kaitseb töörahwa huwisid. Ma ei taha pikemalt deklaratsiooni juures peatada, juhin ainult tähelepanu selle peale, et see niisama kui kõik endised deklaratsioonid ses osas, kus on puudutatud töö ja kapitaali wahekorda, on jäänud ikka ja alati paberile. Tahaksin nüüd tuua ühe konkreet juhtumise, mis tõendab, et uue deklaratsiooni sõnad, kus lubatakse töö ja kapitaali wahekorda lahendada, tegelikult ka paberile näiwad jääwat. Ma mõtlen siin Inglis-Balti tehaste sündmusi. Täna käisid nimetatud tehaste töölised wist kõigi rühmade juures tähelepanu juhtimas selle seisukorra peale, millesse neid on asetatud. Nagu teada oli Inglis-Balti tehaste küsimus juba läinud aastal Riigikogus arutusel rahwaerakonna arupärimise puhul. Sellest arupärimisest saadik on nimetatud tehaste üle nagu wari langenud ja meie ei teadnud senni mis seal sündis. Nüüd aga on lõpuks awalikuks tulnud, et tehase warandusline ja äriiline seisukord on sedawõrd kõikuwaks läinud, et käesolewa aasta esimesest oktoobrist alates ei ole tehasewalitsus mitte enam suutnud korralikult oma kohuseid tööliste wastu täita. Esialgul wenitati tööliste palkade wäljamaksmist mitmesuguste

lubamistega, kuid siis makseti palka. Peale esimest oktoobrit on aga palgamaksmine täiesti seisma jäänud. Kaks nädalat töötasid töölised, ilma et nemad palka oleks saanud, ja kui nad siis lähemal palgapäeval wabrikuwalitsuse ees nõudmisega esinesid, siis lubati neile teenitud tasu 16-dal nowembril välja maksta. 16. nowembril pandi aga wabrikuwalitsuse poolt kuulutus välja, kus teatati, et rahapuudusel palgamaksmine sünnib 20. nowembril. Kui 20-nes november kätte jõudis, siis oli jällegi wabrikuwalitsuse poolt kuulutus välja pandud, et raha ei ole palgamaksmiseks. Töölised, tarwitades oma õigust, pöörasid töökaitse kommissari poole, paludes teda wahele astuda selle küsimuse lahendamiseks. Mõnedel töölisteriühmadel on rohkem, kui 4—5 nädala palk saamata ja wabrikuwalitsus ei tea öelda, kuna palka saab. Päewast päewa lükatakse edasi ja petetakse töölisi lubamisega. Loomulik, et töölised ei saanud enam sellega leppida, waid olid sunnitud 21-st nowembrist alates töö seisma jätma. Töö seisab ka tänapäewani. Igapäew teeb wabrikuwalitsus töölistele ettepanekuid uuesti tööle hakata, kuid töölistel ei ole mingisugust garantiid, et tööd tehes nemad ka palga kätte saaksid. Neil ei ole mingisugust tagatist selleks, et juhatus, wõi see ühisus, kelle käes praegu wabrik on, ühel ilusal päewal oma uksi kinni ei pane ja plehku ei lähe, ning töölised oma teenitud palgast ilma ei jää. Töö- ja hoolekandeministeeriumi töökaitse aparaat ei liiguta aga ennast selle küsimuse lahendamiseks. Tehaste korratu asjaajamise all kannatawad üle tuhande töölise ja teenija. Kui sinna juurde arwata weel tööliste perekonnad, siis ulatab nende inimeste arw ligi neljatuhandeni. Mina arwan, et see arw meie wäikestes oludes peaks olema küllalt suur, et töö- ja hoolekandeministeeriumi tähelpanu osaliseks saada. Aga nähtawasti on töö- ja hoolekandeministril ikka seesama wana programm, mida minister suus kannab ja tarbekorral läbi hammaste opositsioonile näitab.

Peale kõige muu tahaksin juhtida tähelpanu selle peale, millest kõneles siin eelarwe puhul härra Tõnisson. Ta peatas sellesama kurikuulsa Inglis-Balti tehase juures ja rõhutas, et selle tehase suurem aktsionäär on riik ise. Tehases on praegu kuusteist Wene wedurit parandamisel, mis peawad 16-daks detsembriks walmis saama. Kui selleks terminiks need wedu-

rid mitte walmis ei saa, siis tuleb tehase walitsusel maksta iga weduri pealt teataw summa trahwi. Härra Tõnisson näitas siit kõnetoolilt, kui suured prätensioonid on Eesti riigil tehasesse maetud waranduste kohta. Järjelikult, kui selts ei täida mitte enda kohuseid, kui ta plehku paneb, siis lepingu põhjal, mis on tehtud tehasega, wastutab selle eest tehas. (O. Strandman (töer.): Seal on ju rentnikud sees!) Wäga õige, et rentnikud, aga kuulu järele olla nendele rentnikkudele nende poolt sissemakstud kautsjon tagasi makstud, järjelikult wastutab ainult tehaste warandus. (Teedeminister K. Ipsberg: Ütelge otsekohe, et teie kuulujutte laiali laotate!) Teie wõtate pärast sõna ja ütlete, kas need kuulujutud on wõi mitte, igatahes on wahekord Inglis-Balti tehases, kus töö 21-st nowembrist peale seisab, ja kus ei ole ettegi näha, millal töö algada saab, wahekord sarnaseks kujunenud, nagu kirjeldasin. Ei töö ja hoolekandeministeerium, ei kaubandus-tööstusministeerium, ega ükski teine wõim, kes peaks selle järele walwama, et need riigi poolt väljarenditud tehased korralikult töötaksid, ei wõta mingisuguseid abinõusid tarwitusele, et seda asja lahendada. Ja seda kõik meie uue walitsuse tegewuse algusel, mil meie alles deklaratsiooni arutame. See konkreet juhtumine näitab, et kirjutatud deklaratsioon ei ole põrmugi kohustaw walitsusele ja et toed wõiwad käia töotustele risti wastu.

J. Lattik (kristl.): Wäga lugupeetud rahwaesitajad! Endisele walitsusele heideti wäga kõwasti ühte süüd ette, nimelt, et ta wähe räägib. Meie kuulsime seda etteheidet ka riigikontrolli kohta. Praegune uus walitsus lubab seda wana walitsuse wiga parandada, rohkem rääkida ja alati rahwaesitust informeerida kõigis küsimustes. See on aga siiski temale üks mõök, millel wahest kaks tera olemas. Kui nüüd alati meid informeerida kõigis asjades, tõuseb isu küsimisteks ja kõnelemise tahtmine tuleb kõigile peale. Nii on täna, näituseks, kus Wabariigi Walitsus oma deklaratsiooni esitas, seda sõna õige oltrasti tarwitatud ja palju seletusi uuele walitsusele antud. Meie nägime, et siin isegi asju on ette toodud, mis otsejoones päewakorras ei ole, nägime, et ühe endise walitsuse liikmed meile üht endist selgusetu asja selgeks teha katsusid ja selle juures isegi sõnawahetusse sattusid. See

kõik wõib niisugusel korral juhtuda, kui Wabariigi Walitsus meile sagedasti informatsiooni hakkab andma. Sellest õigusest tahaks ka mina tagajärgi teha ja lühidalt peatada uue Wabariigi Walitsuse deklaratsiooni juures.

Selles deklaratsioonis on kaks osa minu arwates olemas. Üks on teoreetiline ja teine on praktiline, mis puudutab üksikuid ministeeriume. Kui peatada esimese osa juures, siis näeme, et siin suurte tähtedega selgelt, nii et hea lugeda, teatawad kindlad, selged sõnad on öeldud. Üks koht rõhutab, et Eesti rahwas on wõimu enda kätte jätnud, on suweräänne. See on meile põhiseaduse järele iseenesest juba selge ja meie oleme muidugi rõõmsad, et meil lugupeetud uus Riigiwanem selle üle walwab, et keegi rahwalt seda õigust ei wõtaks. Mina aga tahaks siin selle lause juures just natukene peatada ja näidata, kuidas tegelikus elus lugu selle wõimuga on ja kas lugupeetud Riigiwanemal korda läheb alati walwel olla, et see rahwa suweräänne wõim just nii puhtalt ja selgelt maksma jääb, nagu teda siin on wälja öeldud.

Meie teame, et meie põhiseaduse järele ei ole mitte ainult parlament üksi rahwa-wõimu esitaja, waid see majesteetline rahwas awaldab ennast ka teisel wiisil, on teised wiisid olemas, kuidas rahwas oma tahtmist awaldab. Ja need on nimelt rahwaalgatamise tee ja rahwahääletamise tee, mis ka põhiseaduses ette nähtud. Meil on praegu kõigil käsil see rahwaalgatamise wiis ja me teame väga hästi, kuipalju see rahwa suweräänse wõimu eluawaldus tolm on üles pühkinud ja peasjalikult sealt kandist, kus meie uus härra Riigiwanemgi pärit on. Seal pool ei armastata nähtawasti sugugi seda, et rahwas ka teisel wiisil räägib, waid on hakatud otsima kõiksuguseid teid, et seda majesteetlist rahwast takistada sel wiisil kõnelemast, nagu ta soowib. Deklaratsioonis on aga selgesti öeldud, et rahwa suweräänset wõimu ei tohi keegi takistada, selle eest seisab walitsus ja ka härra Riigiwanem walwel, kuid teisest küljest näed, kuidas rahwale tõkkeit ja takistusi tahetakse ette seada. Aetakse seda algatajate süüks, kes mingisuguse wormilise wea teinud. Aeti kokku juriidilised komisjonid, et selgust muretseda, et näidata, et mingisugune hädaoht on tulemas, et seda rahwaalgatuse seadust ära kaotada, mis mõnele mitte ei meeldi, kutsuti kokku kõik kui tulekahju korral, et ära kustutada

rahwa tahtmise awaldust, muidu wõiks tulekahju laiali minna ja wiimati ongi rahwahääletamine käes. Ma pean ütleva... (Wahelhüüded keskelt ja pahemalt poolt.) Ma pean ütleva, et väga raske on siis wastata, kui mitte midagi ei kuule. (O. Strandman (töer.): Teie olete lõbusastujus.) Ma näen, et väga lõbus seltskond siin koos on. Ja kui asi mõni kord väga kibedaks kipub minema, siis katsutakse lõbusatujuga sellest üle saada. — Kutsuti juristid kokku ja need tõid kõiksugu põhiseadused ette, olgu Shweitsist ja mujalt, aga ühte asja nemad ei näinud mitte: seda, et selle rahwaalgatuse juures rahwas ise kõneleb, see unustati täiesti ära. Ja ma panen imeks, et ei leitud nupukat juristi, kes seal oleks seletanud, et waadake, see rahwaalgatuse ettepanek on niisugune, et usuõpetust ärgu olgu koolides.

Minul on mitmel korral wastata tulnud küsimise peale: Mis te siis teete, kui see rahwahääletamine nurja läheb? Ja ma olen ikka seletanud, et me korjame uuesti 25 tuhat allkirja ja õpetame sel teel teid paremaid seadusi tegema, kui need, mis rahwahääletamise kohta on tehtud, sest need on kõik täis wigu, nagu isegi juristid seda tõendawad.

Lugupeetud Riigikogu liikmed! Nii kuuleme ühelt poolt, et härra Riigiwanem on walwel rahwatahtmise ja suweräänse wõimu kaitseks, kuid teiselt poolt näeme asju, mis kahtlema panewad, kas see temal tõesti korda läheb.

Järgmine punkt, mis siin ka selgete tähtedega on trükitud, on see, et härra Riigiwanem lubab tulewikus selle eest hoolt kanda, et wahekord parlamendi ja walitsuse wahel selge oleks. Meil on sellest väga palju kõneldud, et möödaläinud walitsuse kriisi juures üks peapõhjus selles seis, et ei saanud seda wahekorda selgeks teha, tõusis prestiishi küsimus. Deklaratsioonis näeme, et on pandud ühe wõõrakeelse sõna asemele kaks: „parallelismi“ asemel loeme „funktsioonide diferentseerumine“. Ma ei tea mitte, kas kaks wõõrakeelset sõna suudawad seda ära öelda, mis üks wõõrakeelne sõna ei ole suutnud ja mul ei ole sellepärast see asi kaugeltki weel selge. Härra Riigiwanem saab wististi ka ise pärastises elus nägema, et need wahekorrad selged ei ole ja tuleb weel paljugi sellekohaseid wigu parandada, et wahekord selgeks saaks. Põhjus peitub sügawamas meie põhiseaduses.

Kui weel ühe punkti juures peatada... (A. Weiler (töer.): Teie riik ei ole mitte siit maailmast.) Jah, see on väga õige, härra Weiler, sest mis puutub ärisse ja igasuguste ainetega kaubitsemise ilma, siis minu riik ei ole mitte sellest ilmast... (Naer. O. Strandman (töer.): Aga maksuwõtmise ilmas on?) Siis on härra Riigiwanem lubanud tulewikus kõigi vastu lahke ja wiisakas olla ja see on ka siin paksult trükitud. Ma pean ütleva, et see mulle meeldib, sest see on teatawas mõttes traditsioonell ja auvääriline. Aga ma arwan siiski, et lugupeetud Riigiwanemal wahest ka karmi kätt tuleb tarwitada, sest alati ei wõida mitte öelda: Sul on õigus ja ka mul on õigus. Wahel on Riigiwanemal õigus karmim olla, kui riigiwalitsemine seda nõuab. Need on üksikud wäikesed märkused selle deklaratsiooni esimese osa juures.

Kui ma natukene peataks üksikute ministereeriumide juures, siis tuleks wast paari sõnaga riiwata põllutööministereeriumi. Seal on deklaratsioonis öeldud, et ühe aasta jooksul kawatsetakse likwideerida kõik ülewõetud riigi maapidamised. Ma arwan, et seal on mõeldud kindlasti ka koguduste maid. Ma tuletan meelde, et kõik walitsused sel puhul, isegi puhastööerakondline walitsus, on õige tagasihoidlikud olnud, sest on ju suurem osa koguduste maid üle wõetud, on antud wõimalus ülemineku ajajärgul kogudustele korralduda. See on aga arwatawasti siin wälja jäetud ja tahetakse nähtawasti radikaalsed abinõud nende vastu tarwitu-sele wõtta 1923 aastal. Saaremaa riigimaadeülem on juba sellest tuulest järeldusi teinud ja kirjad laiali saatnud ja kewadeks kõigile kogudustele lepingud üles öelnud, ilma et ta seadust ära oleks oodanud. Tema arwab ka, et seda wõib juba teatud tuule ja poliitika järele teha. Mina arwan siiski, et Riigiwanem on jätnud seda siin ainult selguseta, wälja ütlemata ja et nii radikaalseid abinõusid tarwitu-sele wõetud ei saa.

Järgmine ministreerium, kus ma tahaks peatada, oleks haridusministereerium. Kui neid üksikuid kawatsusi, mis Wabariigi Walitsus haridusalal kawatseb läbi wiia, waadata, siis ma wõiks selle kohta öelda, et uus haridusminister on endise ministri portfelli täieliselt üle wõtnud, ja selle vastu ei ole mul midagi öelda, sest kõik need seadused, mis enne seal olid, on

nüüd siia üle wõetud. On isegi üle wõetud kaswatuslise külje allakriipsutamine. See oli mulle igatahes uudis. Sest see oli ju just see külg, kus lahku mindi, ja seda külge ei tahetud kunagi nii rõhutada, 2/4 selle külje nõudmist heideti meie minist-rile ette.

Meie teame, et keskkooli-seaduse juures isegi läbi kukutati lühikene paragrahw, mis seaduse eesotsas loomulikult seda oleks lasknud wälja paista, missuguseks meie keskkooli lõpetajaid tuleb kaswatada. Ja nüüd on kaswatusline külg üles pandud. Seda deklaratsiooni nüüd niisuguses redaktsioonis lugedes wõib aga kahtlus tekkida, kuidas uus härra haridusminister seda kõike teostada tahab. Siin juba enne lõunat rääkis rkl. Palwadre, et ka temal selge ei ole, kuidas seda haridusprogrammi maksma tahetakse panna. Siin öeldakse, et tahetakse kooli kaswatuslist külge süwendada, tahetakse luua sidet kooli ja kodu wahel, tahetakse hoolitseda kooliõpetajate edasiharimise eest jne.

Meie, kristlased, teame väga hästi, et üks põhjus, mispärast wahekord kooli ja kodu wahel halb on, on usuõpetuse puudus koolis. Kui nüüd tahetakse seda wahekorda parandada, siis tuleb loomulikult järeldada, et uus haridusminister kindlasti hakkab selle eest hoolitsema, et see puudus kõrwaldatud saaks ja et usuõpetus meie koolidesse jääks. (O. Strandman (töer.): Teie olete Piiskar'i väga paljutäna kuulanud.) Mina olen Teid ka kuulanud, härra Strandman, ja kui härra Piiskar'i käest rohkem õppida oli, kui Teie käest, siis kahjatsen seda väga. (Naer.) Siis on selles seaduses öeldud, et wahekorda kooliõpetajate, kodu ja kooliõpilaste wahel tahetakse, nii öelda, loomulikkudesse radadesse seada.

Meie teame, et need jõud, kes meil senni kooli ümber on töötanud, kooli omale on nõudnud, ei ole suutnud weel tänini omale kohta leida ja ikka on seal arusaamatusi ette tulnud. Paari aasta eest oli meie kool niisuguses seisukorras, et kellegil ei olnud õieti selge, kes seal wõimumees oli. Meie teame, et kooliõpetaja siin Riigikogus deklareeris, nimelt üks Riigikogu liige, et õpetajaskond on see, kes meie hariduspoliitika ära määrab, ja mitte haridusministereerium. Meie teame väga hästi, et koolipoisid nõudsid omale korra seda õigust, ministrit ametisse seada ja selle vastu protesteerisid, kui nende

meele järele ei tehtud, ja teame ka, et üks Tallinna kooliõpetajate seminaari direktor awalikul koosolekul tunnistanud on, pöördes kooliõpilaste saatkonna poole, et meie kool on nii otsas, nii hukas, et kui teie, noored, ei tule ja ei aita, et siis meie koolist üldse asja ei saa. Ja meie teame, et seal üks kooliõpilaste esitaja selge sõnaga ütles, et tema nende koolidirektori sõnad edasi annab ja loodab, et seltsimehed appi tulewad. Nüüd on kaheaastase raske töö ja tegewuse järele lahkunud haridusministri poolt korda läinud ilma nende seltsimeesteta haridusalal igapähele kätte näidata lastekaswatajatele, lastewanematele ja õpilastele nende kohta ja ka wahakorda luua kooli ja lastewanemate wahel. Kui uus haridusminister sellele alusele edasi jääb, siis ei ole meil midagi selle wastu.

Siis on siin selguseta kooliõpetajate ettewalmistuse ja täiendamise küsimus. Siin on öeldud, et nende edasiharimise peale tahetakse erilist tähelepanu pöörata. Sellest ei ole aga näha, kas meil tahetakse edasi jääda endiste seminaaride juurde, mis meil selles mõttes juba tagajärgi on annud, et ligi 40% seminaari õpilastest teistele aladele üle lähewad. Ühe seminaristi harimine tuleb meil aga maksma kuue aasta jooksul üle weerandmiljoni, kuna kawatsuses on olemas neile anda keskkooli haridust. See on selguseta jäetud, missuguseid radu härra haridusminister sellel alal tahab käia.

Erakoolide kohta on öeldud, et nende kohta kawatsetakse eriseadusi anda, kuid ainult praegumakswate kooliseaduste piires. See tähendab, et erakoolidele siiski kindlad raamid ette tõmmatakse, et näituseks peab olema oma keskkool ehk oma algkool, et neile teistel kujudel ega teistes wormides kuidagi tegutseda ei lubata.

Lugupeetud rahwaesitajad, niisugune on siis see kawa, millega selles deklaratsioonis härra Riigiwanem esineb haridusalal. Põhijoontes on see meile wastuwõetaw, kuid silmas pidades seda, mis meie oleme harjunud nägema sealt poolt küljest, kust ka meie haridusminister on tulnud, kahtleme siiski selle juures, kas temal korda läheb ellu wiia seda deklaratsiooni. Kokku wõttes, nii öelda piltlikult, wõib wõrrelda seda härra Riigiwanema deklaratsiooni ülestõstetud käega, mis lahkust lubab kõikide wastu, kõikide wastu heatahtlik olla. Kuid kumbat teed walitsuses käiakse, kas jääb suweräänne rahwawõim maksma, kas tunnistatakse

seda, et kodanikkude hulka, kes nõuab oma õigust, respektieritakse ja tunnistatakse, wõi otsitakse sealt wormilisi põhjusi. Kas tahetakse haridusalal kaswatuslisi küsimusi esimesele kohale panna ja tunnistada, et seal ka südameharidust tarwis on, ehk hakkab seal wõimude küsimus liikuma. Selle järele, kumbat teed uus walitsus käib, seame oma samme heatahtlikult pealt waadates, erapooletuks jäädes; ehk meie astume siis wastasrinda, kui näeme, et meie oluliste nõudmistele walitsuse poolt wastu astutakse.

Riigikontrolöör **A. Oinas:** Lugupeetud Riigikogu liikmed! Oma kõnes täna siin kohal puudutas rkl. kindral Laidoner ka riigikontrolli. Kuna aga riigikontrolli küsimus kõigelähemas ühenduses ei ole deklaratsiooni küsimusega, siis pean mina tarwilikuks ainult mõnda lühikest märkust kindral Laidoner'i seletuse kohta teha. Kindral Laidoner tähendas, et ka riigikontroll olla waikinud ja kahe aasta jooksul ei olewat aruannet esitanud. Minul ei ole mitte selge, missugust aruannet pidas siin rkl. Laidoner silmas. Seletuseks pean ma tarwilikuks öelda, et riigikontrolli poolt Riigikogule tuleksid esitada kõige pealt aruanded riigikulude kohta. Teiseks wõib riigikontroll esitada ka aruandeid faktilise ja eelkontrolli alal. Mis puutub aruandesse kulude kohta, siis on kõigil teada, missuguste raskustega tuleb wõidelda, et seda aruannet kokku seada. Maja ei wõi mitte katuselt ehitama hakata, samuti ei ole ka riigikontrollil teist teed käia, kui eestkätt esitada aruannet 1918 ja 1919 a. eest. Sel ajal olid aga riigi esimesed ülesehitamise aastad, esimesed aastad peeti sõda ja arusaadaw, et ei suudetud siis arwepidamist nii korraldada, et oleks wõimalik olnud kerge tööga rahuloldawat aruannet kokku seada. Kuid neidest raskustest on riigikontroll üle saanud ja ma pean tarwilikuks siin kohal tähendada, et 1918 ja 1919 a. aruanne on peajoontes walmis ja üldkokkuwõtet teha takistab ainult lahkumine riigikassa operatsiooni fondide kohta. Kui meie sellest lahkuminekest üle jõuame, läheb wast ehk korda juba detsembrikuul tähendatud aruannet Riigikogule esitada. Et tema jaanuarikuul Riigikogule esitatud saab, on kindel. Selles aruandes on ka aruanne sõjakulude kohta, mitte ükski rahaliste kulude kohta, waid ka warustuse ja muu kraami kulude kohta, mitte kogu sõjaaja eest, waid 1919 a. eest. Järgmise aasta — 1920 a. — aruande kokkusead-

mine läheb korralikult. Suur osa tööd on sellest juba tehtud. Tsiwiilministeeriumide kohta võiks aruannet esitada juba aprillikuul, kuid seda takistab peaaegselt sõjakulude rewideerimine, sest et suurendatud vägede koosseis ulatas kunni 1920 a. suveni, mille tõttu riigikontrollil määratu hulk igasuguseid sõjalisi aruandeid läbi waadata tuleb. Igatahes loodame tööga, kus ametnikud enam wilunud on, wahest ehk maikuuks walmis saada. Sellekohane korraldus on sõjaosakonnale tehtud ja mina loodan, et minul korda läheb kulude ja tulude aruannet Riigikogule maikuu 1923 esitada: Jääks järele 1921 a. aruanne. Ka sellest on osa töid juba ära tehtud ja kui nüüd asi nii läheb, nagu kawatsetud on, siis wahest ehk on mul võimalik teda esitada juba sügisel 1923 aastal. Suur osa 1921 a. materjaalist on meil weel niisuguses seisukorras, et aruannet kulude ja tulude kohta kokku seada ei saa.

Mis puutub riigikontrolli tegewusse eel- ja faktilise kontrolli alal, siis on sellekohane aruanne 1919 ja 1920 a. kohta Asutawale Kogule minu eelkäija poolt antud. 1921 a. aruanne sai kokku seatud juba kewadel, kuid mind takistas Riigikogule seda esitamast see asjaolu, et minul mitte küllaldaseid andmeid selle kohta ei olnud, missuguse edaspidise käigu said üksikud suuremad riigikontrolli poolt awalikuks tehtud wäärnähtused. Mulle paistis warajane olewat seda aruannet Riigikogule esitada, sest et rewideerimise töö seal, kus tegemist kaelakohtuliste kuritarwitustega, ei ole mitte lõpule wiidud. Meie peame seadusest kinni pidama, mis ütleb: „kui riigikontroll tabab kaelakohtulise kuritöö, siis lõpetab tema oma töö ära, fikseerib ainult esialgselt seisukorda, et pärast mitte segamini ajada ei saaks, ja annab asja prokuröörile edasi.“ Senni kui prokuröör seda asja selgitanud pole, ei saa mina seda materjaali, mis riigikontrolli käes on, lõpulikult tunnistada ning arwasin seda warajaseks Riigikogule esitada, püüdes ära oodata, et kohatud seda asja lähemal ajal ära lahendada. Kahjuks töötab meie kohtuaparaat liig pikka mööda ja ma pean tunnistama, et suur osa 1921 a. tabatud kuritegewustest weel otsustamata on. Riigikontrolli läbiwaatamisel on 1921 a. aruanne uuesti käsile wõetud ning saab esitatud Riigikogule tulewa nädala algul kas esmaspäewal või kesknädalal. Peajoontes on tema juba walmis; on tarwis ainult puhtalt

masinal ümber kirjutada, nii et mõne päewa pärast on tema Riigikogul käes. Sellele järgneb kõigelahemal ajal riigikontrolli aruanne 1922 a. 10 kuu kohta. Edaspidi soowiks mina heameelega, et riigikontrolli ja Riigikogu wahel niisugune side oleks, et riigikontrollil võimalik oleks igal kuul oma aruannet Riigikogule saata. Riigikontrolli töö oleks palju selgem selle tõttu, kui ta oleks lähemas ühenduses Riigikoguga. Kuna aga meie kodukorras selle kohta midagi öeldud ei ole ning ka mingisugust näpunäidet maksew seadus selleks ei anna ning senni seda korraldatud pole, et aruannete andmise suhtes Riigikogu ja riigikontrolli wahel kindlam ühendus maksuma oleks pandud. Ma tahaks seda weel kord alla kriipsutada, et riigikontrolli tööd märksa kergendataks, kui lähem ühendus oleks Riigikoguga ja ma näeks heameelega, et minul võimaldataks asja nii korraldada, et igal kuul saaks riigikontrolli tegewuse kohta aruanne Riigikogule antud, mis saaks läbi waadatud sellekohases Riigikogu komisjonis, arwatawasti rahaasjanduse komisjonis, kui selle jaoks mitte erikomisjoni ei walita.

Mis puutub üldse wahekordadesse riigikontrolli ja teiste riigiasutuste wahel, siis on see niisugune küsimus, mille üle väga palju võib rääkida, kuid praegu on ta tegelikult Riigikogu komisjoni käes lahendada, sellepärast arwan mina liig enneaegseks seda küsimust puudutada. Mis puutub ütelusse, mille ümber härra Laidoner keerles, et riigikontroll keelab ja ei luba seda ja teist teha, siis tahaks ma seda heameelega näha, et selle üteluse ladwas ei peatataks, waid ka asja juurt waadataks. Riigikontroll ei saa midagi keelata, mis seadusega lubatud on, ja riigikontrollil pole õigust lubada seda, mis seaduses keelatud. Kui minister ei ole riigikontrolööri tegewusega rahul, võib ta asja walitsuse ette wiia ja walitsusel on õigus oma seadust maksuma panna, ilma et tal tarwitseks riigikontrolli seisukohaga rehkendada. Suurem osa meie ametnikka ja wastutawaid tegelasi on riigitööle ilmunud seltskonna ja eraelust, kus tegewus teistsugune on kui riigielus. Et kuritarwitusi ära hoida on igalpool tsiwiliseeritud riikides ametnikkude töö seadustega korraldatud. On maksuma pandud nende kohta mehaaniline kontroll, mis peab hoidma kuritarwituste eest. Niisugune mehaaniline kontroll ja wormalism on igalpool maksew ja Prantsusmaal, näi-

tuseks, on wormalism suurem kui meil. Kuna suurem osa wastutawaid tegelasi on eraelust riigitöö juurde asunud, siis on need seadused alles kõigil tundmata. Riigikontrollil tuleb aga nende seadustega igapäew tegemist teha, meie tunneme neid paremini ja sellepärast on meil võimalus wahele astuda, kus ühel wõi teisel juhtumisel wigu tehakse. Meie kohus on seal aidata ja et meie seda teinud oleme, selle üle ei tohi keegi meile etteheiteid teha. Riigikontroll ei oleks mitte riigikontroll, kui tema wahele ei tuleks ja ei keelaks seda, mis seadusega keelatud on, kui ta ei tõmbaks kriipsu peale sellele, mis seaduse rikkumisse puutub.

M. Martna (sd.): Austatud rahwa-saadikud! Siin on nii mitmelt poolt Wabariigi Walitsuse deklaratsiooni juures peatatud ja sellest lähtekohast wälja mindud, et küsiti, kas see üldse meie olude juures mingisuguse tähtsusega on wõi mitte. Selles mõttes juhib ka deklaratsioon ise selle peale tähelepanu, et meie Eesti wabariigi põhiseadus olla „omapä-rane“. See omapärasus peabki just seda märkima, mida mina siin puudutada tahan. Selle põhjal kõneles ka rhs. härra Koch ja tähendas selle peale, et meil on niisugune kord, kus parlament ise walib walitsuse, ja mis mõte on siis sellel, et teisel ehk kolmandal päewal see uus walitsus deklaratsiooniga esineb, kus seesama Riigikogu walitsusele usaldust ehk umbusaldust awaldada wõib. Loomulik oleks see kord siis, kui kuningas wõi president walitsuse moodustaks, ministrid nimetaks ja see walitsus siis parlamendile oma walitsemise sihtjooned esitaks, mille peale rahwaesitus kas rahulolemisega wõi mitterahulolemisega wastab. Mina ei leia, et siin suuremat puudust oleks. Suurem hulk rahwast on sellega harjunud, et mujal president ehk keegi wäljaspool parlamenti seisew isik walitsuse kutsub, ametisse seab ja et nõnda moodustatud walitsus oma teadaandega parlamendis peab esinema, kus talle usaldust wõi umbusaldust awaldatakse. Kui ma praegu meelde tuletada tohin, kuidas Saksamaal praeguse uue walitsuse moodustamine sündis, siis nagu me teame, oli ka seal põhimõttelisi läbirääkimisi rühmade wahel enne walitsuse kokkusaamist, ja riigi president nimetas lõpuks ministrid. See walitsus, kes moodustatud rühmade teadmisel nimelt wäga, wäga põhjalikkude kaalumiste ja selgitamiste järele, esines parlamendile ja kohe esimese esinemise juures

kukutati üks minister läbi sõela — ta pidi tagasi astuma. Walitsuse teadaanne wõeti seal umbes nõnda wastu, nagu härra Koch siin seisukoha wõttis: „abwarten, Thee trinken,“ — ära oodata, mis sünnib. Tahan rõhutada: president nimetas walitsuse rühmade nõusolekul, aga rühmad nõudsid siiski walitsuse tegewuskawa awaldamist — niihästi Saksamaal kui ka Soomes.

Kui meie algusest peale oleme nõudnud, et walitsus esinegu teadaandega ja kui praegu lõppenud walitsuse kriisi ajal tööerakond ka seda nõudis ja toonitas, siis peab ütleva, — ja see ei ole mitte minu isiklik, waid ka minu rühma arwamine, — et meie sellest nõudmisest loobuda ei wõi. Mispärast mitte? Härra Strandman ütles siit kõnetoolilt, et walitsuse deklaratsioon peab ära tähendama suured poliitilised sihtjooned, mida walitsus teostada tahab. See on seesama, mida ka meie nõuame ja ootame. Need sihtjooned wõiwad eitawad olla, nad wõiwad ka jaatawad olla. Nende joontega on parlamendil waja tuttaw olla. Kui siin ette tuuakse, et parlament on walitsuse walinud, siis ei tohi seda unustada, et walitsuse on moodustanud ja walitsuse poolt on hääled andnud koalitsiooni rühmad, kes eneste wahel kokku on leppinud walitsuse moodustamiseks nendes põhimõtetes, milledele tuges walitsus töötada tahab. Neid ühiseid kokkuleppejooni tahab nüüd walitsus teostada. Kui siin mõnelt poolt toonitatakse, et Wabariigi Walitsus tahab olla rahwa, parlamendi käskude täitja, siis kõneleb walitsuse teadaanne algusest lõpuni sellele wastu. Ei ole mitte näha, et meie walitsusel tema tegewuses oleks muid kitsendusi, kui need, mis walitsust moodustawad rühmad tema tegewusele ette on seadnud. Deklaratsioon ütleb selge sõnaga, et walitsus peab püüdma seda joont kinni pidada, mida walitsuse moodustamiseks ühte liitunud rühmad temale määravad. Nõnda siis ei wõi mitte öelda, et meie walitsus parlamendi täidesaatew organ oleks. Meie wõime öelda, et ta parlamendi enamus täidesaatew organ on ja niipea, kui see walitsus parlamendi enamuse soowe enam ei täida, ütleva, kui ta nende rühmade soowe enam ei täida, siis peab ta lahkuma. Ning siis moodustatakse uus walitsus, kes enamuse soowisid täita lubab. Nõnda on lugu ka teistes riikides, kus kuningas wõi president ministrid nimetab.

Mis huwi on siin meil seda deklaratsiooni wõi teadaannet arutada ja sellega tuttawaks saada? Wastasrinnal on wäga suur huwi sellega tuttawaks saada, seda arwustada. Siinjuures on wõimalik selle peale näidata, mida Wabariigi Walitsus tegema peaks ja mida tema mitte teha ei taha. Meie wahekorra, see on sotsiaaldemokraatliku rühma wahekorra walitsusega kõneldes peaksin ma kõige pealt seda rõhutama ja meelde tuletama, et meile on etteheiteid tehtud niihästi kodanlaste poolt, kui ka mõnelt teiselt poolt, et meie ei tahta walitsuse raskest wastutusrikkast tööst osa wõtta, waid kõrwal seista ja oma „käed puhtad“ hoida. Kui sotsiaaldemokraatlikud ministrid walitsusest omal ajal tagasi astusid, kui nad seda oma rühma nõudel tegid, siis sindis see sellepärast, et rühm ja partei mitte wõimalikuks ei pidanud kauemini kaaswastutust rahwa ees, oma poolehoidjate ees, selle eest kanda, mida walitsus tegi wõi mida ta mitte ei teinud. Asi ei ole sellepolest mitte paranenud, ei ole muutunud. Kui Riigikogu esimees härra Kukk meie rühmale ettepaneku tegi, walitsust teiste rühmadega koos moodustada, selleks kõige pealt nõudmisi teada anda, siis meie tegime seda, näidates, et meie walmis oleme wastutust walitsuse tegewuse kohta ka oma kanda wõtma, aga teatawatel tingimistel. Need tingimised on ajakirjanduse läbi tuttawaks saanud ja meie wõime öelda, et meie oma tingimiste ülesseadmise juures wäga ettewaatlikud olime ja arwesse wõtsime, mis weel mitte wõimalik teha ei ole. Aga läbirääkimisi õieti ei saanudki pidada, sest juba kõigenõrgemate, kõigetühisemate nõudmiste juures murdusid kõik katsed. Kui kõne oli sellest, et walitsus peaks otsekohe meie nõudmiste sihis tegutsema hakkama, näituseks, kui põhimõtteks wõtta toiduaineid wälja wedada lasta ainult niipalju, et nende hind siseturul selle läbi ei tõuseks, siis löödi kohe käega, öeldi, et sellest ei wõi juttugi olla, ja sellega siis katkesid läbirääkimised ning sotsiaaldemokraadid jäid wastasrinda.

Kuid ka wastasrinnal on oma wastutus. Tema peab ka oma walijatele wastutust andma. Wastasrind wõitleb rahwa hea käekäigu eest, milleks tema enese teadmine ja, nõndanimetatud südametunnistust määrab, kuidamoodi tema seda wastutust hindab. Wastasrind wõitleb rahwa hea käekäigu eest. Rahwas on mõnikord wäga üldine mõiste, teine kord

mitte. Kui mina seda toonitan, siis ei mõtle ma mitte selle all iga Eesti kodanikku, waid ma mõtlen rahwa suurema hulga hea käekäigu peale, mille eest wastasrind wõitleb. Ja selle suurema hulga otsustada on, kas täna wõi homme, 10 a. wõi 50 a. pärast, kuidas riigi poliitikat juhtima peab, wõi kuidas teda sel ehk teisel ajal juhtima pidi, ja wastasrind teeb oma samme selles teadmises, et ta iga silmapilk wastutust anda wõib. Meile on nüüd eriti näidatud wõi tahetud näidata, et sotsialism wõi sotsiaaldemokraatide mõte wõi idee on lagunemas, et üksikud wäga tublid inimesed astuwad parteist wälja. Siin on ette toodud nimesid, Millerand, Briand ja siis on meie oma inimestest Kōstner, Kartau, härra Hellat nimetatud. Kaugemalt oleks weel ehk Mussoliini, sest ka Mussoliini oli kord wähemast niisama äge sotsiaaldemokraat, nagu Briand (N a e r. W a h e l h ü d e d.)

Härra Lattik, ma tulen siis ära oma parteist Teie poole üle, kui Teie kirikus ka nii „lõbus“ on, kui siin. Tahaksin nendele härradele niipalju tähendada, et sotsiaaldemokraatia ei ole mitte liikumine, mis üksikute ilmaparandajate teha ehk mitte teha oleks. Sotsiaaldemokraatia on niisugune taim, mis kaswama peab; on niisugune seeme olnud, mis idanes tahes wõi tahtmata, ja kuidas jumal temale jõudu ja wihmakest annab. Sotsiaaldemokraatia mullapind, wihmuke ja päiksepaiste on tuttaw kodanline klasside ühiskond, mille olemine klassiwõitluse paratamatuks teeb. Üksikud inimesed wõiwad sotsiaaldemokraatia põhimõttest lahkuda, aga et sotsialistlik liikumine ära kaoks wõi hukka läheks, seda wõiwad ainult need inimesed öelda, kes mitte edukäiku tähele ei taha panna. (O. Strandman (töer.): Seda ütleb härra Lattik ka.) Härra Strandman, ma ei ole mitte selle wastu olnud ja ei ole mitte, et usuline liikumine ajaloolise edu kaasnähtus on, et see üks wäga tähtis ajalooliikumise kaasnähtus on. Ma ütlen, kaasnähtus, aga ärge seletage seda teisiti, ja sellena on usk ajalooliselt niikaua õigustatud, kui ajalooline edukäik selle nähtuse ära matab. Härra Lattik, ma arwan, Teie peate minuga ühes arwamises olema. Tööerakonnale tahaksin ma meelde tuletada, et nemand wabariigi uue wälisministri üheks suuremaks teeneks näiwad lugewat, et tema sotsiaaldemokraatliku tööliste partei liige enam ei ole. Minu kui ka minu rühmaligetete ja härra

Hellati wahekord on sarnane, kui ta ausate inimeste juures ikka on, kas tema sotsiaaldemokraat on wõi mitte ei ole, seda ma ei tea, sest kõik sotsiaaldemokraadid ei ole mitte parteilikkmed. Aga ma tahaks siiski loota, et härra Hellat wõi keegi teine sotsiaaldemokraat, kes parteist wälja on astunud, et nemad mitte niisuguseid muutusi, kukerpalle läbi ei tee, kui tööerakond teinud on. Wähemalt kahe aasta eest lugesin ma ühest nende lendlehest ühe lause ja ma ei tahaks mitte uskuda, et see tulewaste walimiste ajal weel kord kordub, nimelt, nemad olla ka sotsialistid. Tööerakond oli algusest „radikaal-sotsialistide“ partei, „sotsialistliste radikaalide“, ja kord koguni „radikaal-sotsialistiline tööerakond“.

Ma peataksin nüüd ka teiste eeskujul deklaratsiooni sisulise külje juures. Üldiselt wõin ma sedasama kinnitada ja kinni naelutada, mis minu eelkõnelejad juba on toonitanud, et suur joon uue walitsuse teadaandes nende püüdmiste eitamine on, mis meie Wabariigi Walitsuse poolt soowisime ja mis meie nõuame. Seda tahan ma mõne küsimuse juures üksikasjalisemalt näidata.

Wälispoliitika juurde minnes, wõin ma Riigikogu liikmeid teatega rõõmustada, et jäämurdja „Wäinämöinen“ täna Helsingis meile üle on antud. Ma soowin sel puhul õnne sennisele wälisminister härra Piip'ile, kellel wiimaks ometi korda läks asja Eesti kasuks lahendada; nõndasama ka uuele wälisminister härra Hellat'ile, kelle esimese walitsuse pilkused see kordaminek walgustab. Nagu tuttaw, lubab iga kordaminek asjade peale hoopis teise klaasi läbi waadata ja kergendab mõnda unustada, mis enne laidetawana paistis. (A. Weiler (töer.): Waata, waata, wäga liigutaw!) Waatasin omal ajal tööerakonna „Esmaspäewa“ karika-tuuri: „lõi käega ja reisis Genfi“. Seda mõtlesin ka mina. Aga härra Piip, nagu Saaremaa talupoeg kunagi, puuris oma talupoja wisadusega selle juures ja ei unustanud Genfiski „Wäinämöise“ asja, nõnda et meil nüüd kindel lootus on „Wäinämöiset“ warsti Tallinna sadamas näha.

Kahjuks ei wõi mina selle kohta mitte nõndasama rahuldawat otsust anda, mis walitsuse teadaanne meie wälispoliitika tulewiku sihtjoonte suhtes ütleb. Juba eelarwe arutamise puhul tähendasin ma selle kohta, et meie wälispoliitika minu

arwates wildak on ja nüüd tuletan ma uuesti meelde nõndanimetatud Balti liitu, millega ühes on mõeldud Poola, ja kui sa Poolat meelde tuletad, ei saa Rumeeniat unustada — ja kui juba Rumeenia, siis peab ka Pariisi meeles pidama. Aus-tatud Riigikogu liikmed! Mitte see ei ole mõõduandew, et ühelt poolt tõendatakse ja et meie wälispoliitika kaitsjad ütlewad, et see liit ei ole kuhugile poole waenulik, pealetungiw. Kuidas waadatakse teiselt poolt selle peale? Waatame, kuidas Läti sotsiaaldemokraadid, kuidas Soome sotsiaaldemokraadid selle peale waatawad. Soomes kardetakse praegu, et uus walitus jälle Poola lepingut turgutama ja rahwale meelepäraseks kiitma hakkab, sest et walitus Rootsi pool jahedust arwab tundwat. Sellepärast awaldatakse Soome sotsiaaldemokraatide poolt kartust, sest et Poola ennast wäga imperialistliselt ja rahwusliselt teiste wastu on üles näidanud ja maid ahnitsenud, mis ta waewalt kinni hoida suudab. Selle ahnitsemise tunnistuseks nimetatakse Ülem-Sileesiat, Leedu pealinna Wilnot, Wenemaa osasid, mis Poola on waldanud ja praegu omaks peab. Soomes räägitakse sõjalepingust Poola ja Soome wahel; meil, wõib olla, sellest ei räägita, wõib olla, et sellenimelisi siduwaid lepinguid weel alla ei ole kirjutatud. Poola lepingu wastased Soomes ütlewad, et niikaua, kui Saksamaa on maha surutud, wõib olla, ei tule sekeldusi; aga niipea, kui see suur rahwas jälle kindla põhja oma jalge all tunneb olewat ja kui ta jälle wabamaks saab, siis ei wõi ta sellega leppida, et temalt nii tähtsad maa-alad ära on lõigatud. Soomlased ütlewad: Meie ei wõi seda Soome õnneks lugeda, kui meie sõjawäel „au“ oleks, Poola kõrwal Saksamaa ja Wenemaa wastu ühes wõidelda. See on kardetaw mäng ja meie hoiatame niisuguse mängu eest.

Leedu pealinn on Poola käes, ja ka Leedu maad on weel Poola käes. Kuidas wõime meie nendega sõbrustada, kes teiste wäikeste rahwaste iseseiswust ja elamise õigusi maha kisuwad ja kitsendawad? Ma tahaks walitsuselt teada, kas Warssawi leping on meile kohustaw (A. Anderkopp (töer.): See on juratifiitseeritud) ..kui Soome sellest osa ei wõta? Minule öeldakse, leping olla ratifiitseeritud. Õige küll. Aga seda tehti ometi eeldades, et ka Soome sellest osa wõtaks! Kas ta meile ka ilma Soome osawõtmata kohustaw on, seda tahaksin

mina teada saada. Kui lugu nõnda on, et ta meile ka ilma Soometa kohustaw on, siis on ta meile seda hädaohklikum.

Meil pannakse suuri lootusi rahwaste-liidu peale. Ka mina loodan, aga minu soowid on suuremad, kui lootused.

Meie riigikaitse alal kõneldakse nõndanimetatud non-agressiooni lepingutest, mis peab tähendama, et me mitte pealetungimise wõi teiste hirmutamise ja heidutamise lepinguid ei tee, waid ainult enesekaitse lepinguid. See puudutab sedasama joont, millest ma siin praegu kõnelesin. Pean tähendama, et Soomemaal, kes Warssawi lepingust osa pidi wõtma, ei hinnata seda kuigi heade lootustega, waid enam niisugusena, millel sõjalised tagajärjed wõiwad olla. Kuidas niisuguseid lepinguid hinnatakse, ei olene mitte nii wäga lepingu sõlmijatest, waid eriti sellest, kuidas need selle peale waatawad ja hindawad, kes arwawad, et leping nende wastu sihitud.

Riigikaitse asjus on kõnealolewas deklaratsioonis peaasjalikult tähendatud, et meil endise sõjaministri tagasihäämisega sedasama poliitikat edasi jätkatakse, mis meile endiselt tuttaw on. Uus walitsus kõneleb, et riigi kaitsewägi peaks olema „rahwusline uhkus ilma erakondade peale waatamata.“ Olla tarwilik luua niisugune korraldus, et wäe tehniline juhtimine on poliitilisest juhtimisest eraldatud. Seda wõimupiiride jaotamist ei wäljendata deklaratsioonis lähemalt, kuidas seda tahetakse ette wõtta. Kas see odawakstegevise mõttes kasulik olla wõiks, seda ei tea keegi öelda, sest et kahe osakonna ülewälpidamine ja ellukutsumine hoopis wastupidi laseb oletada, ja odawaks ning lihtsamaks tegemist laseb kahelda. Keegi eelkõnelejatest, kui ma ei eksi rkl. Piiskar, tähendas siin wäga õieti selle hädaohu peale, mis sellest tuleks, kui meie sõjaministerium ise hakkaks sõjariistu ja laskemoona walmistama. Meie teame, et nendes riikides, kus sõjawäe laskemoona suurel wiisil walmistatakse, et nendest maadest just sõjahädaohu wälja kaswas, et Krupp Saksamaal, Schneider ja Crenson — Prantsusmaal, Putilow — Wene maal jne. igauks omal maal sõjale rakensid ja hüüdsid. Kui meie omale hakkame sõja laskemoona ja sõjariistade wabrikuid asutama, siis näeksime selles teatawat hädaohu esimeses liinis just sõjalises mõttes. Sest kui niisugune wabrik käima pannakse, siis ei saa teda ometi mitte seisma jätta. Kui juba moon on,

siis ta peab päewast päewa töötama. Ja kuidas walmistatud aineid tarwitada? Walmistada wõib, kus tarwidus on, walmistada wõib ainult seda, mille järele wäejadus on. Et meil sõjawäe harjutusteks tarwis laskemoona wabrikuid ehitada, et meie selle jaoks peaksime wabrikud käima panema, seda ei wõi meie kunagi heaks kiita, see kisuks meid rappa.

Maareformi asjus peab tõepoolest ütlemata jätma, et walitsuse awaldis peaaegu kõik ütlemata jätab. Tehtakse ainult sõnu sarnastest asjadest, mida meie kõik juba teame, ei ütle midagi uut, midagi ülewaatlikumat, kui me mitte seda selleks ei taha pidada, mis siin on öeldud piiratud eraomanduse ja põlise tarwitamise kohta. Majandusliselt tekib siin ometi küsimine: kuidas on sellesarnane kahesugune süsteem wõi wiis wõimalik, kui üks osa asunikka ostab, selle sisse ostuhinnana raha paneb, teine aga maad ilma ostuhinnata wõib tarwitada? Nendel peab ometi iga wakk kartulid ja rukkid rohkem maksma, kes maa eest raha maksawad, kui nendel, kes maad põliseks tarwitamiseks saawad. (W a h e l h ü ü e.)... Mina ei kuule, mis teie ütlete. Wist ei ole see ka mitte nii tähtis ega suuda minu wäidet ümber lükata. Kui maa omanduseks ostetakse, siis maksetakse raha. Kui seda sellega tahetakse wabandada, et rahwas seda soowib, siis on see tõenduseks, et rahwas on tõepoolest soow maad omandusena näha, aga omandusena näha selles mõttes, et sellega saadakse, et igamees, suur ehk wäike, oma kohakest wõi kohta kasuga müüa wõiks. Kui rahwale selgeks saaks teha, et omandamine wõi ostmine ainult niisugustel kitsendatud tingimistel wõimalik on, nagu härra Strandman siin eriti seletas, siis kaoks inimestel maa ostuhimu ära. Kui meie aga asjaolu teisest seisukohast waatame, siis kerkib ka teine küsimus meile ette, mis enesele ka küünarnukiõigust nõudma saab, nimelt, et omandust mitte sel määral piirata ei saa ega ei jõuta, nagu härra Strandman siin tähendas, waid minu arwates majandusline elu nõuab oma õigust, mille tõttu teataw majandusline surwe tekib, mis wäikseid kohti sunnib suuremateks kokku panema. Tuleb ajajärk, kus sellest mööda ei saa ja siis peab „piiratud eraomandust“ kitsenduste kütkest wabastama.

Peaasi, mis meile, sotsiaaldemokraatidele, selles teadaandes, wõi deklaratsioonis kõige rohkem wastumeelt on, kõige-

rohkem juurest ära tõukab, on need awal-dused, mida siin meie maksupoliitika kohta öeldakse. Siin öeldakse mitmel korral, et maksusüsteemi mitte ei muu-deta, et seda muuta võimalik pole. Öel-dakse, et waranduste pealt, omanduste pealt, maksusid võtta ei wõi — seda öeldakse otsekohè. Minul on kahju seda siin öelda, sest et mina härra rahaminis-ter Westel'ist, tema tööskuse ja tarkuse pärast väga lugu pean. Aga ma näeksin heameelega, et see tarkus teisele poole sihitud oleks, et see mitte nii väga wäi-kest rikaste kilti ei toetaks ega seda toeta ei püüaks. Ma ei wõi seda muuks nimetada. Ei olewat võimalik maad ära hinnata, ei olewat võimalik waranduse-maksu peale panna, ja selleks tuuakse väga mitmesuguseid põhjusi ette. Kui waranduste hindamisega mitte tänaseks-homseks walmis ei saa, siis soowin ma ometi head tahtmist näha, ma soowiks vähemalt algust näha. Sarnast süsteemi oleks wõinud juba 2 aasta eest looma liakata.

Ma tahaksin siin ühe asjaolu peale tä-helpanu juhtida, mille peale mina 1917 a., linnawalitsuse liige olles, tähelpanu juhtis-in, millega selleaegsed kommunistid nõus ei olnud. Ma tegin nimelt ettepaneku wäärtuste juurdekaswumaksu tarwitu-sele võtta, nagu see teistes maades am-mugi ja kasuga teoks on tehtud. Seekord ei tõtanud enamlased sellega. Taheti oodata, kunni Wenemaa eel astuks.

Meie linnades müüakse ja ostetakse maju. Miljonid ja sajadmiljonid lendawad ümber. Ostjad ja müüjad pahmawad mil-jonite sees, aga ostmiste ja müümiste juu-res ei tule riigikassasse rohkem, kui need summakesed, mis poslinimaksuna sisse wõetakse. Teie wõite eelarwest waadata, kui suured need summad on. Need on vähemad, kui need summad, mis mõni-kord ühe ainsa maja müümise juures kasu saadakse. Minewal laupäewal oli mul juhus kuulata oma parteiseltsimehe Jõe-äär'i kõnet, kes meie wäikeses majakeses ette tõi ja näitas, kuidas aktsiaselts „Kos-mos“ omal ajal Pikal uulitsal maja ost-nud ja selle eest kaks miljonit maksnud. Mõne aja pärast müüs aga selts selle maja neljakümne miljoni marga eest edasi nõu-kogude Wene saatkonnale. Ma arwan, see oli „Kosmos“. (W a h e l h ü ü e.) Härra wahelhüüdja teab seda ehk pare-mini, wõib olla, et tema ka seal aktsio-näär on? (J. Lattik (kristl.): Kas Teie ei ole?) Ei. Ja härra Lattik'ust

usun ma ka, et tema ka weel seal ei ole. Kolmkümmendkaheksa miljonit on seal kasu saadud. Kui oleks wäärtuste juurde-kaswumaks olnud, siis ei oleks ka mitte müüjatel kahju olnud kolmestkümnest kaheksast miljonist näituseks poolt ära anda. Tal oleks ikka weel kaheksateist-kümmend — üheksateistkümmend miljonit omale jäänud. See oleks ikka kaunikene summa olnud. Aga see pole mitte üks ainus, niisuguseid juhtumisi on palju. Aga kõik need summad lähewad linnal ja riigil kaduma. Ma tuletan teile, austatud här-rad, meelde, et ajalehtedes on juttu olnud meie tõusikutest. Meie teame, et mitu niisugust meest, kellel aasta paari eest üle saja miljoni warandust oli, need ost-sid maju, müüsid neid, jõid selle raha läbi ja on nüüd waesed mehed. Need miljonid on liikunud, aga riik ja linn ei ole nendest mitte krossi ega penni saanud. Härra Strandman ütleb, et need on waesed pen-ni-miljonäärid. Aga neid penni-miljonääre oleks meie riigil ja ka linnakassadesse hädasti tarwis, selle asemel, et niisugust maksu sisse seada, nagu wiinatsheki raha tõstmise ja pearaha pealepanemine on. Mina ei wõi mitte, niiwäga kui ma ka härra rahaministri lugu pean, sellekohta oma lugupidamist awaldada! Minu eel-kõneleja härra Piiskar tähendas väga õieti, mis siin warandusmaksu kohta öeldud on, nimelt, et „warandusmaksu wõtmise peale selle, mis juba paberraha wäljaandmise läbi on wõetud, on praegu-sel majanduslisel arenemisjärgul täiesti wõimatu“ — „Issand Jumal“ —, ütles härra Lattik, „kuidas wõib ometi selle-sarnast öelda!“ (J. Lattik (kristl.): See meeldib mulle väga!) Ma just Teie meeldiwuse pärast siin ei ole, härra Lattik. Aga kui ma seda eralõbu kuulen, siis wõtan ma ka selle wastu. Aga kui paberraha wäljaandmisega maksu on wõetud, härra Westel, kas siis meil enne-malt kuldraha käimas oli? Meie algasime ju otsekohe paberrahadega, meil ju muud raha ei olegi olnud! Ma arwan, et ma aru saan, mis sellega on mõeldud. Sellega on mõeldud seda, et paberraha wäljaandmi-sega on waranduse objektid, kulla peale ümber rehkendades, osa oma wäärtusest kaotanud. Aga seesama sündis ometi ka kõigi teistega, kes seda raha tarwitasid. Tööline, kellel muud omandust ega wäär-tust ei olnud müüa, kui oma tööjõud, see ei saa ometi oma tööjõudu hõbedada wõi kulla peale hinnata, waid peab seda just paberraha eest sedawõrd odawamalt

müüma, kuiwõrd paberraha teiste käes ka odawam on! Kõik väärtused, mis Eestis peale iseseiswuse loodud on, on selle töö läbi loodud ja see töö, mis neid väärtusi lõi, on palgaks saanud ainult paberraha. Siis ei wõi ju ükski öelda, et ainult majaomanikud on oma raha taskust wälja wõtnud ja maksu maksnud riigikassasse. Ma usun kindlasti, et sel teel rohkem maksu riigikassasse on maksnud töölisteklass ja need wäikesed inimesed, kes, wõib olla, mitte palgatöölisena tööd ei tee, kes aga siiski oma käetööst elawad; need on paberraha rohkem oma käest riigikassasse annud, kui majaomanikud. Ja kui nende käest erimaksusid wõetakse, siis ei saa me ometi aru, kuidas seda tahetakse põhjendada ja öelda, et mitte wõimalik ei ole warandusmaksu wõtta, peale selle, kui paberraha wäljandmise läbi maksusid on wõetud.

Warandusmaksu läbiwiimine on tehniliselt täiesti wõimalik. Meil toonitatakse nii mõnelgi korral Inglismaad. Kui on parlamendist jutt, siis tuletatakse ikka Inglismaad meelde. Aga maksuasjus minnakse Inglismaast mööda. Mitte sõnagi ei lausuta, et Inglismaal on ka sõjaajal otsekohene maks kaudsete maksude kulul kaswanud. Palju suuremad summad wõetakse otsekoheste maksude kaudu sisse, kui kaudsete maksude kaudu. Rootsimaal oli lugu samasugune. Otse sõjaajal on Rootsisis otsekohesed maksud kaswanud, kaudsed — langenud. Isegi Soomest wõime seda öelda. Meil on aga lugu ümber pöördud. Meie leiame, et meil otsekohesed maksud mitte kohased ei ole ja et otsekohesed maksud mitte ei kaswa, waid kaudsed maksud. See peab ühe waese rahwa juures terve majanduse ja rahapoliitika olema, nagu seda ühe ja poole miljoniline wäike Eesti rahwas on! Kui professor Suits Eesti iseseiswuse kohta ühe wäikese broshüürikese „Töowabariik“ kirjutas, siis oli see wõte õige, selles mõttes õieti wõetud, et see wäike wabariik seisab koos töötajatest inimestest. Suurem hulk meie riigi elanikkudest on töötajad inimesed ja need töötajad inimesed, kaugelt suurem hulk, ei ole waranduste omanikud, ehk kui nad wäikeste waranduste omanikud on, siis on need wäikesed warandused just paberraha läbi kokku kuiwanud ja rikaste suured warandused on nende wäikeste waranduste läbi kaswanud. Meie maksupoliitika omalt poolt paneb sellele ebanähtusele weel oma õnnistuse juurde ja toetab

eriti neid, kes uusi kohwikuid asutawad ja kes seal lõbutsewad. Mis on meie poolt selleks tehtud, et piirita priiskamist „Mustas Kassis“ ja teistes niisugustes kohtades tagasi suruda?! Ühtepuhku asutatakse ikka jälle ja jälle uusi kohwikuid ja kaba-reesid, kus inimesed tuhandete, nagu kuulnud olen kümnetuhandete ja sajatuhandete wiisi raha läbi lööwad. Mis on selleks tehtud, et nende inimeste käest osa sellest rahast, mis nad lihtsalt tulde loobiwad, raha sees otse pahmates, ka midagi riigikassasse tuleks? Meie rahaministeerium, meie maksuaparaat ütleb, et tehniliselt on see wõimatu teostada, kuidas sa wõtad inimese käest, kui ta ise ei too! Ja siis ootame meie ja ootame, kunni inimene ise tooks. Sarnasel korral ei oleks ju meil tarwis neid haritud ja tarku päid meie maksuaparaadi juures. Missugune õhkkond meil sellel alal walitseb, seda näitawad wäga sagedased kuritarwitused. Alles hiljuti kuulsime juhtumist, kus noorhärä enese maha laskis ja 15 miljoni wõlga järele jättis, nii et seda surmasõnumit kuuldes pankades suur lärm ja kisa lahti läinud. See ei ole aga kahjuks mitte ainukene juhtumine, waid meie oleme lugenud kuritarwitusest isegi politseis, kus politseiametnikud sajatuhandete ja poolmiljonite wiisi riigi raha raiskanud. See on igapäewane nähtus. Ei ole näha, et meie uus walitsus, — ma mõtlen, ma wõin siin täiesti kõneleda wanast walitsusest, sest wäga tabaw meie praeguse walitsuse kohta on „Päewalehe“ lause: „Uus pea ja paar uut tiiwasulge ei tähenda palju,“ keha on ikka endiseks jäänud, — et meie uus walitsus selle pahe kaotamiseks midagi kawatseks teha. Sellest ei leia meie deklaratsioonis ainustki sõna. Wõime öelda, et siin kõik endiseks igapäewaseks jääb, ja wõiksime öelda härä Koch'i sõnadega: „Abwarten, The trinken“, see on härä Koch ei öelnud seda mitte, aga ta mõtles nõnda. Las minna, kuidas läheb, eks meie waata, kuidas asi paraneb. Mina leian, et Wabariigi Walitsus niisugustes asjades peaks ikka midagi tegema ja seda oleks ta pidanud ka oma teadaandmises, deklaratsioonis parlamendile ja rahwale ütlema.

Siis tahaksin ma weel ühe asjaolu peale tähelpanu julitida; see on meie korterikriis. Juba paar aastat kõneleme meie sellest ja otsime abinõusid ja teid, kuidas sellest pääseda. Selle asemel, et midagi lahendamiseks teha, on walitsus korterikriisi suurendanud, küll mitte otsekohe,

aga kaudsel teel, kuna ta maju oma tarwiduseks ostab. Laenudest, mis korterikriisi lahendamiseks antud, ei ole käesolewal aastal kasu olnud. Wõib olla, et sellel väikesel katsel tulewal aastal õnnistusrikkam tagajärg on. Kuid walitus ei ole selles asjas ka mingisuguseid celtõid teinud. Meil oleks kõige pealt waja teada, kui suur meie korterikriis on, meil oleks waja kindlaid andmeid. Ajalehtedest lugesin, et meil korterikriis raske olla, kui näituseks Helsingis. Helsingi korterikriisist teame, kui raske see on, sest seal on sellest kindlad statistilised andmed olemas. Meil on ainult üksikute juhtumiste kohta andmed ja nende üksikute juhtumiste järele wõttes peab korterikriis meil otse hirmus olema. Mõne aja eest suri üks lugupeetud wana kooliõpetaja just sellepärast, et tal korterit ei olnud, et ta kusagil katuse all oli sunnitud elama. Noor keskkooliõpetaja, kes Wene-maalt tulnud, peab leppima ühe toakesega, mis nii wäike on, et seal waewalt ümber pöörata wõib. Seal ta elab oma naise ja kahe lapsega. Seal ta peab ennast tundidele ette walmistama. Ja — kas tema on ainus? Rahwaarw kaswab, uusi perekondi asutatakse, aga uusi korterid mitte. Meil on küll statistika keskbüroo kaunis suure aparadiga, meil on statistika osakonnad ka linnades, aga et need bürood ja osakonnad meile korterikriisi alal kindlaid andmeid annaksid, ei näe meie, senni ei ole seda olnud. Ma tegin waremalt ettepaneku, et statistika keskbüroo peaks kuuluma töö-hoolekandeministeeriumi alla. Mul oli wõimalus Soomes sellekohaseid sisseseadeid näha ja ma wõin öelda, et Soome sotsiaalministeeriumis hoolega niisuguseid töid tehakse, peetakse kongresse linnadeesitajatega, asjatundjaid saadetakse wälja, pannakse statistilisi järelepärimisi toime, korraldatakse ehituskrun-tide saamist, laenu jne. Soomes on teada, kui palju korterid seal linnas ja maal waja oleks, neil on teada, mitu perekonda Helsingis, mitu Turus ilma korterita on. Meie seda ei tea. Nagu öeldud, Soome sotsiaalministeerium otsib ka abinõusid korterikitsikuse wastu; Soome riigiwalitus, kui ka kogukondade walitsused teewad hoonis teistwiisi tööd korterikriisi lahendamiseks, kui meil. Nõnda ka mujal.

Töö-hoolekande ala jaotaksin ma kah-te ossa: esimene osa on eitaw, siin tuleb rohkem ridade wahelt lugeda ja ridade wahelt wõib siin palju lugeda, mida walitus tegemata jätta soowib; teine osa on

mõistlikum ja siin wõidakse juba ridadest lugeda. Siin öeldakse, et hoolekandes tuleb eriti tähelpanu juhtida emade ja lastekaitse peale. Mina ei usu, et esimese osa isa ka teise osa isa on, see ei oleks kunagi seda öelnud, et emasid ja lapsi waja kaitse alla wõtta! See on ka ainus kohakene, mis jaatawalt meie wastu kõneleb. Seal öeldakse edasi, et kus niisugused ülesanded omawalitsustele raskeks lähewad, seal peab riik appi tulema. Tema ütleb ka weel seda, et „hoolekannet inwaliidide, waimuhaigete, pimedate ja teiste eest tuleb korraldada niisuguses sihis, et ta wõimaldaks hoolealustele inimwäärilistes tingimistes elamise, teeks neid kasulikkudeks ühiskonna liigeteks. Hoolekannet peab kaotama ajast läinud armu-anni ilme.“ Abiandmine ei tohi mitte armu-anni laadi olla. Inimene, kes abi saab, ei pea mitte sellest nii aru saama, nagu antakse talle armu, waid see on talle õigustatud. Sest oma tööga on ta kunni sinnamaani, kus ta abi saab, palju rohkem wäärtusi loonud, kui see abiandmine wälja teeb. Niisugune põhimõte on ka Soomes maksew, kus mitte nii ei ole, nagu meil, kus meie seekides wiisiks on abiotsijatega kõigepõlgawamal wiisil ümber käia, nii et neil kunagi meelest ära ei lähe, et nad just armu saawad. See on siis see ainuke jaataw koht meile.

Aga äkki leian ma siiski asju, mida ma sugugi siit ei oleks otsinud, mis aga jällegi wististi kogemata wiisil siia on sattunud. Ma ei oleks mitte muidu uskunud, et see tööerakonna rühma otsus on, kui härra Strandman seda mitte poleks ütelnud. Nimelt loeme siit: „Korterikriisi lahendamiseks tuleb uute majade ehitamiseks antawa toetuslaenu kõrwal wälja töötada kindel seadusline korraldus, mille järele majade remonteerimist ja korrashoidmist takistaw üüriseadus teatawa aja jooksul järk-järgult ära kaotatakse.“ — Ma saaksin sellest wäga hästi aru, kui ma mitte ei teaks, et see rühma otsus on. Mispärast see aga siia on paigutatud? See oli arwatawasti üks härra, kellel rahwa terwishoid südame peal on ja kes arwab, et niikaua, kui majaomanikkudel wõimalik ei ole niipalju üüri wõtta, kui nad tahawad, ei wõi nad mitte korterid terwishoidliselt korda seada. Aga tööerakonna rühma otsusena saab see asi hoopis teistsuguse wärwi. Nagu härra Strandman siin kõneles, tuleb asja nõnda mõista, et üüriseaduse ärakaotamine peab mõjuma inimeste peale nii, et nad ise oma le maju

ehitama hakkaksid. Kui nüüd härra Strandman enesest ütleb, et tema seda küll teeks, siis usun ma seda, sest härra Strandman ja võib olla ka mõned teised tööerakonna hulgast, wõiwad omale maju ehitada. (A. Weiler (töer.): Öndsad on need, kes ei usu.) No see nali, härra Weiler, ei olnud küll sugugi teraw! No jah, igakord ei wõi ju mitte teraw olla, see võib ka kõige targema juures juhtuda. (A. Weiler (töer.): Igal ühel oma maitse.) See on igatahes iseäralik wiis korterikriisi lahendamiseks ja mitte kõige õnnelikum.

Kui härra Strandman siin tähendas, et suuremas osas riikides üüriseadust mitte ei ole, siis ei wõi ma selle wastu waielda, sest et ma suurema osa riikide olusid selles suhtes ei tunne. Aga ma waidlen selle wastu selles mõttes, et nendes maades ja riikides, kelle olusid mina tunnen, on ühel ehk teisel wiisil üüriseadus maksew. Soomes on küll üüriseadus möödäläinud maist saadik kaotatud, kuid mitte täiesti, sinna on midagi järele jäänud, nimelt liiaku wõtmise paragrahw. Selle paragrahwi najal püütakse Soomes siiski veel korteriolusid korraldada.

(Juhatama hakkab esimees K. Päts.)

Kuna liiaüüri wõtjad selle paragrahwi tõttu karistuse alla langewad, kolme — nelja kuuni saawad nad wangistust ja ka õige suuri rahatrahwisid, võib lehtedest siiski lugeda, et Soomes majadeomanikud, kes kohustatud on teada andma, kui nende korterid tühjaks saawad ja missuguse üüriga nad ruumid wälja üüriwad, karistatud on saanud, sest, et nad kas teada ei andnud, ehk liiga kõrget üüri wõtsid. (A. Schulbach (töer.): Kas see ei käiks järk-järgulise mõiste alla?) Härra Schulbach, ma ei ole kunagi selle poolt, et puudlisaba 10 korda maha lüüakse! Kui juba, siis juba korraga! Aga siin ei ole ma selle sabaraiumise poolt, meie üüriseadus võib parandatud saada ja peab ka parandatud saama. Niisuguseks, nagu üüriseadus praegu on, ei wõi ta jääda, sest ta ei kaitse ei majaomanikku, ei ka üürnikku. Aga et me üüriseaduse täiesti ära kaotaksime ja selleläbi täielise wabaduse annaksime, seda ei wõi. See wiiks asja palju kaugemale rappa. Kortariküsimus on wiimastel aastatel niisuguse tähtsuse omanud, et seda üheks praeguse aja kõigetähtsamaks ühiskonna küsimuseks wõiks nimetada ja waewalt on leida

walitsust, kes selle wastu nii wähe huwi on üles näidanud, kui Eesti Wabariigi Walitsus seda tänini on teinud.

Ma ei taha teid, austatud härrad, rohkem waewata, aga ma tahaks teile veel midagi ette kanda, mis teile, võib olla, ka natuke lõbu teeb. Ma loodan härra Lattik'u peale, et tema, võib olla, sellest lõbu tunneb, sest ta ise oli juba korra selle tee peal. (J. Lattik (kristl.): Ega mina nii wäga lõbus inimene ei olegi.) Kirikuõpetajate seas olete Teie igatahes üks lõbusamatest. (J. Lattik (kristl.): See mulle meeldib!) Ma palun, jumala pärast, ärge mulle tsensuuri andma hakake!

Ma tahaks teid selle deklaratsiooni „Eesti“ keelega wähe tutwustada ja mul on wäga kahju, et härra Jaan Tõnisson siin ei ole, sest tema toetaks mind kahtlemata. Meie loeme deklaratsioonist järgmist: Kui meie eest otsast peale hakame, siis leiame, et see aparaat subordinatsioonide ja prestiishi koordineerimise peale sihib, meil pole wõimude parallelimi, waid on funktsioonide differentseerimine... (J. Piiskar (is.): Kuidas see Eesti keeles on?) Ma pole wõõrakeelset sõnaraamatut Eesti keeles leidnud, austatud härra Piiskar... Mina tulin niisugusel kallil ajal Eestisse, kus sõnaraamatuid mitte wõimalik trükkida ei olnud, ja mina olen neid otsinud ja ei ole wõõrakeelset sõnaraamatut Eesti keeles mitte leidnud. Ja kui mina põllumeeste rühma poole pööran ja nende käest küsin, mitu meest nende külares sellest keelest aru saawad — härra Hünerson, muidugi, wälja arwatud, — siis peaks wastus kurblik olema...

Aga läheme edasi: välispoliitikas konstateeritakse traditsioonilist kooperatsiooni ilma agressiiwsete sihtideta.

Riigikaitse „alal“ aetakse non-agressiooni lepingu poliitikat ja otsitakse desarmeerimise garantiid, ja hakatakse tsiviilametnikkude pensioniseaduse rewideerimise eale.

Põllutööstusteeringus leiame ainult likwideerimise wajaaduse organisatsioonide kaasabil.

Siseministeriumis walitseb rohkem kodusem keel, wist lehwib seal enam Jaan Tõnisson'i waimu. (Naer.)

Rahaministeriumis on likwiidkapiitaaali ja kadastri — pehme d-ga — puudus. (T. Pool (töer.): See on nii nagu

ajalehest raswane trükk.) Eksploateerimine ei anna resultaate diskonto ja emissiooni poliitika alal. Nõndasama on ka kaubabilans ja produktsioon korras.

Haridusministeeriumi alal on defekt-
sed lapsed ja tüübid leida.

Austatud Riigikogu liikmed! Ma ei ole seda mitte ilma tõsise tagapõhjata ette toonud, ja ma tahaks loota, et walitsuse „aparaat“ tõsisemalt Eesti keelt tarwitama hakkaks. (Wahelhüüded keskelt: Aparaat, aparaat, kas see on Eesti keel?) Ei ole! Aga teie näete, kui wõimas see „batsillus“ on.

A. Hansen (wäljasp. rhm.): Selle uuestisündinud uue walitsuse deklaratsioonist ei saa rääkida, kui mingisugusest uuest asjast, sest tema on wana asja jätkamine. Rkl. Martna tõi siin kokkuwõtte oma kõne lõpul selle uudsuse kohta, mis selles deklaratsioonis leidub, ja see seis nimelt selles, et uus walitsus on wist ühe uuenduse teinud keele alal. Nõnda siis — uus walitsus hakkab rahwast edaspidi walitsema keeleuuenduse alal. Muud asja selle uue walitsuse uues kawas riigi walitsemise alal leida ei ole, waid õieti kurs ja walitsuse siht jääb selleksamaks, mis ta on olnud. Ja sellelt seisukohalt wälja minnes ei saa siin mitte mingisugust uut asja hakata arwustama, waid kui arwustada, siis ainult sennimaksawat ja edasikestwat kursi.

Walitsuse kriis läks lahti selle tähe all, et olla waja sumbunud õhku puhastust tuua. Tööerakond, kes selle kriisi algataja oli, tegi suurt kisa, tegi isegi nii õelda lärmi, et praeguse walitsuse praeguses kursis kõik asjad mitte korras ei ole, et kurs on tagurline, et nii enam edasi minna ei wõi, et nii läheb maa ja rahwas hukka, kui parandust ei tule.

Ei tarwitse mitte hakata üles lugema neid üksikuid motiive ja neid asjaolusid, mis sel puhul ette toodi. Waid ma ütlen ühe sõnaga, et tööerakond leidis, et walitsuse kurs on tagurline, ja et walitsuse poliitika ei wasta mitte rahwariikluse huwidele ja et sellepärast waja oli kriis teha ja abinõusid otsida, et seda maksawat seisukorda muuta ja uuendust ja parandust ette wõtta. Nüüd on siis selle uuenduse ja paranduse kawaga esinetud, nüüd on siis need sihtjooned uuenduse alal kõigile tuttawaks tehtud, ja mis siit siis leitakse? Mis on siis siit uut leida? On juba kümme korda tähendatud, et uuendust on ainult

nii palju, et on muutunud pea ja paar tiwasulge, muu kõik on wanaks jäänud. Walitsuse deklaratsioonis ei ole peale paari üksikasja midagi uut. Ja uut on selles deklaratsioonis ainult nõnda palju, et uus walitsus on otsustanud ükskord selgusele jõuda tasuküsimuses parunitele; ta tahab oma walitsemise kestel parunitele tasumaksu seaduse läbi wiia. Seda küsimust senni awalikult otsustatud ei ole ja see on üks uus asi deklaratsioonis. Samuti on weel mõned uued keelelised uuendused deklaratsioonis. Muud midagi uudist seal ei ole ja kõik muu jääb selleks samaks, mis ta ennem oli.

Seda meie teame, et tõepoolest rahwa hulgas ja maal walitseb rahulolematu sennise poliitika wastu ja walitseb täie õigusega. Meie teame, et sennise walitsuse kurs on olnud ühe klassi poliitika, kodanluse huwide walwel seismine. Sennine walitsus ja kõik sennised walitsused Eesti riigis kunni tänapäewani on walitsenud kodanlise kihi huwides, suurkapitaali huwides ja kõigil nendel on wõõrad olnud töötawa kihi huwid. Kõigil nendel ei ole mitte mingisugust tahtmist olnud töötawa kihi huwisid kaitsta, tema seisukorda parandada. Ma arwan, et ei tarwitse mitte kaugele minna, ega peensusteni tungida, seda ei ole mitte tarwis. Aitab sellest, kui meie waatame sennise walitsuse kursi üldjoontes.

Meie teame, et sennine walitsus, igakord walitsema hakates, on lubanud, klasidewahelisi pehmeid, on lubatud sotsiaalse õigluse põhimõtteid kaitsta ja neid sotsiaalseid põhimõtteid oma tegewuse aluseks wõtta. Meie teame, kuidas seda sotsiaalset õigust senni on teostatud. Eelmine walitsus oma deklaratsiooniga ei esinenud, ei worminud oma programmi, deklaratsiooni, kuid niipalju, kui ajakirjanduses tema sihtjoonte üle räägiti, leidsime meie seal ka ühe punkti, mis rääkis, et tema seab oma tähtsamaks ülesandeks klassiwahede pehendamise poliitika. Meie ütlesime juba tema walitsemisele asumisel, et sealt ei tule midagi muud, kui ainult tööliste klassi pehmetegemise poliitikat oodata. Ja kui meie tänapäew kokkuwõtte teeme, siis ei saa wist keegi õelda, et see teisiti on olnud, vähemalt walitsuse kurs tööliste klassi wastu on tänapäewani täiel määral pehmetegemise sihis arenenud.

Omaval ajal, kui see Eesti riik ilma sündis, siis deklareeris ajutine walitsus, et tema seab oma ülesandeks töölistekaitset

korraldada, tema seab oma ülesandeks tööliste palgaolusid ja tööliste majanduslist olukorda korraldada ja neid korraldusi seaduslikult läbi wiia. Kuid nüüd on juba aastad mööda läinud ja ei kusagilt ole näha neid töölisi kaitswaid seadusi; nüüd räägitakse, kui päewakorral on tööliste kaitse küsimus, et meie oleme normaalses oludesse jõudnud, töö ja kapitaali wahekorrad reguleeruwad iseenesestki, ilma riigi wahele segamata jne. Kuhu on jäänud kõik need ilusad lubadused, kuhu on jäänud kõik need ilusad seadused, milledest omal ajal räägiti ning missuguses sihis lubas töötada ka see walitsus, keda suure hallooga kukutati? Kunni tänapäewani teame, et haiguste wastu ja emade kinnitamiseseadus on rändanud komisjonist komisjoni ja on sinna jäänud. Siis weel, kus on 8-tunnilise tööpäewa seadus? Meie teame, et sennise walitsuse seisukoht on olnud selle seaduse kohta eitaw. Sennine walitsus on kogu aja katsunud ignoreerida, on kogu aja etteewõtjaid kaitsenud selles mõttes, et nad seda 8-tunnilist tööpäewa pikendada wõiksid. Uus walitsus oma deklaratsioonis ei ole selle kohta poolt sõnagi lausunud. Ta räägib küll, et ta tahab töö- ja palgaolude wahel teatawat pehmenemist läbi wiia. Kuid sellest pole midagi räägitud, et walitsus kawatseb mingisuguseid korraldusi ja garantiid tööliklassi kaitse suhtes ülemäärase kurnamise wastu maksma panna. Meie teame, et nii wabrikutöölised, kui ka maatöölised on senniste walitsuste walitsemise aja kestwusel olnud etteewõtjate täieliku wõimu all. Meie teame, et walitsus ei kunagi mingisugust katset teinud seda seisukorda parandada, seda seisukorda pehmenendada, mis tänini maksew on olnud.

Eile palgaseaduse alamkomisjonis tähendas rahaminister härra Westel, et ei olla wõimalik üldist seisukorda arwesse wõttes, ametnikkudele ja töölistele paremaid palgatingimisi soetada, sest et riigikassa seisukord seda ei wõimalda. Tema seletusest käis läbi punase niidina niisugune joon, et walitsuse seisukoht on sarnane, et kuidas ennem on läbi saadud, peab ka praegu läbi saama ja teiselt poolt see seisukord ei ollagi nii halb, kui räägitakse. Meie aga teame, et praegu neis eitewõtetes, kus ongi maksew juriidiliselt 8-tunniline tööpäew, et seal kunagi töölised niipalju palka ei saa, et nad wõiksid palgast ära elada. Need palgad, mis maksetakse praegu, ametliku 8-tunnilise

tööpäewa eest, suudawad katta waewalt ainult $\frac{1}{2}$ kõigist nendest wäljaminekutest, mis eluülespidamiseks tarwis läheb, selle kõige kitsama elu ülewaldamiseks. Meie teame, et praegune seisukord on sarnane, et töölised on sunnitud töötama mitte ainult 8 tundi, waid 12 kunni 13 tundi ja rohkem; töölised on sunnitud seda tegema selleks, et elu sees hoida. Siin ei ole walitsus mingisuguseid korraldusi teinud, waid otse wastupidi. Meie teame, et läinud walitsemise kestes tulid ette mitmesugused palgastreigid nii Tallinnas, kui ka teistes linnades. Missugune oli sel puhul walitsuse seisukoht? Kas walitsus püüdis siin tööliste kasuks wahele segada, et pehmenendada nende rasket seisukorda, kas walitsus oli siin seisukohal, et sotsiaalseid õigusi kindlustada ja kaitsta? Meie teame, missugune tema seisukoht oli. Tema ei keelanud kunagi oma politseinikka etteewõtjate kaitseks, tema ei keelanud kunagi oma politseinikka streikijate arreteerimiseks jne. Meie teame, et walitsus oli kogu aja etteewõtjate kasude walwel. Tema huwid olid etteewõtjate huwid ja etteewõtjate huwid on olnud walitsuse huwid.

Maatöölise suhtes pole seisukord teistsugune olnud. Meie teame, et maatööliline on antud täielikult hallparunite meelewalla alla. Meie teame, et maatöölisele maksetakse niisugune palk, mida ei julgenud maksta enne sõda isegi endised Balti parunid. Meil on maakondi ja maanurki, kus palgaolud 50—60% wähemad on, kui enne sõda olid. Mis on teinud walitsus, et maatöölise seisukorda parandada? Maatöölise kaitse ripub ära ainult hallparunite tahtmisest ja missugune see tahtmine on, seda meie teame. Meie teame, et eriti Wiljandi ja Pärnumaa suurतालunikud lahendawad seda sotsiaalset õigust oma kütirühmade kaudu ja nende wintpüsside abil, mis neil woodi kohal seinaga peal ripuwad.

Niiwiisi lahendatakse töölisteküsimusi ja siin pole näha olnud, et walitsus oleks sotsiaalse õigluse maksmapaneku põhimõttest kinni pidanud. Meie teame, et minewal aastal segakomisjonis tegid tööandjate esitajad palga suhtes niisuguseid ettepanekuid, mis lihtsalt naeruwäärilised olid. Riigikogus esitati ettepanek, et maksma panna tööliste tööaja ja palgaolude kohta teataw määrus, kuid walitsuse seisukoht oli selles asjas eitaw, walitsus sanktsioneeris seda seisukohta, et

maatööline peab täielikult hallparuni meelewalla alla jääma. Käesolewal aastal on seisukord samasugune. Meil on väga palju andmeid tulnud segakomisjonide walimiste kohta, kus õige omapäraselt talitatud, kus on kõrwaldatud walimistest isikud, kes haiguse wõi tööpuuduse tõttu ei ole praegu mitte palgatöölisena tööl — tähendab, mitte neist olenewatel põhjustel. Ühelt poolt pole lastud neid walida ja teiselt poolt on väga palju takistusi tehtud nende walimisteks, keda töölised walida tahtsid, seletades, et seda seadust tuleb nii mõista, et wõib walida ainult neid, kes otsekohele kedagi orjamas jne. Paljudest kohtadest on teateid tulnud, et teated walimiste kohta hilja kätte saadetud jne. Ei ole kuulda olnud, et walitsus oleks nende asjaolude kõrwaldamiseks midagi ette wõtnud, ei ole ka ette tulnud, et kedagi sarnase talitamiswiisi pärast oleks wastutusele wõetud. Walitsus on seda kõik waikimisega heaks kiitnud ja nähtawasti omaks asjaks pidanud.

Ei tarwitse palkade asjus kaugele minna. Oleme näinud, et walitsus on ses suhtes alati tööandjate seljataga seisnud ning iga sammu peal aidanud takistada tööliste wõitlust oma olukorra kergendamise eest ning on igalpool katsunud seda paraliseerida ja maha suruda. Igal ajal, kui töölised on oma seisukorra eest wälja astunud, olgu see palga wõi 8-tunnilise tööpäewa suhtes, igal ajal ja igalpool on seda riigiwastaseks asjaks tunnistatud ning katsutud sellele poliitilist ilmet anda, et aga tööliste wõitlust oma elukorra parandamise eest takistada. Niisuguste ettekäänatega on igakord tööliste wõitlust halwatud ning maha surutud ja on loomulik, et töölisteklassi seisukoht sennise poliitika kohta ei wõinud ega saanud muud olla, kui eitaw ja waenuline. On loomulik, et walitsuse poliitika wastu opositsioonis ollakse ning wõitlust tuleb pidada. Teiselt poolt teame, et sennise walitsuse kurs ei ole olnud rõhuw mitte üksinda linna- ja maatööliste wastu, waid kõikide kehwide wastu. Meie teame, et maksud, mis riigikassasse tulewad, tulewad peajasjalikult kehwidele kihtidelt, peajasjalikult töolistelt ja ametnikkudel, ühe sõnaga nendelt, kes oma tööjõudu müüwad, omast tööwaewast elawad.

Mina ei hakka kõiki üksikasju siin enam arutama, mis juba mitmelt poolt toonitatud, kuid igatahes see, mis ma siin ette tõin, on tõsiasi, mida keegi ei saa ümber lükata. Wõtame meie asunikkude

seisukorra, keda lubati maapealsesse paradiisi saata wõi kellele lubati maapealne paradiis wõimaldada kahehobuse kohtade näol. Meie teame, missugune nende seisukord tänini on ja ühtlasi teame ka, et nende seisukord on paradiisi asemel põrgu seisukord. Missugune on olnud siin walitsuse poliitika. Kas on olnud tema sarnane, et asunikkudele oleks wõimaldatud asuda oma majapidamise ülesehitamisele. Meie oleme kuulnud asunikkudelt, et enne kui tema saanud üht rukkiihku ära rabad, ootab teda kodus juba 10 maksutähte laua peal, mis nõuawad, et tema peab oma esimese wiljanatukese turule wiima, wastasel korral haamri alla minema. Uus walitsus tahab sihikindlalt sarnast poliitikat asunikkude suhtes jätkata ja lisaks neile uusi koormaid parunitele maa eest tasumaksimisega peale panna. Uue walitsuse sihiks saab maa poliitika alal sedasama kursi arendada, mis pinda walmistaks maa eraomanduseks. See on ka arusaadaw. Meie teame, et see maareform, mis pidi Balti parunite selgroo murdma, mis pidi, nii öelda, sotsiaalse õigluse kindlustama, et tema läbiwiimisel siiski teine tagamõte on walitsetud ja nimelt, et kindlustada Eesti töusikkodanlust maaga. Ühe sõnaga, on töötatud kogu aeg selles sihis, et maa jääle ostu ja müügi ringkäiku tagasi läheks. Weel teame, et korterikriis on teraw mitte ainult Tallinnas, waid ka teistes linnades, mille lahendamiseks endine walitsus mingisuguseid samme pole astunud. Uus walitsus tahab siin sellessamas sihis edasi sammuda, sest pole ta esitanud sellel alal mingisuguseid kawatsusi, millega loodaks korterikriisi lahendada. Ta on aga omaks ülesandeks wõtnud praegumaks wat üüriseadust ära kaotada. Tähendab, uus walitsus tahab siin sammu edasi astuda, et wõimaldada suurnikkudele, suursahkerdajatele täielikku ja piiramata sahkerdamist ka korteritega.

Sisepoliitika alal ei ole ka midagi muudatust näha, kurs jääb selleksamaks, mis ta oli. Ei ole poole sõnagagi deklaratsioonis lausutud sõjaseaduse likwideerimisest, ei ole poole sõnaga lausutud amnestiast, wabadustest töölisele, mida isegi põhiseadus ette näeb. Meie sennine walitsus esitas Riigikogule mitmed seaduseelnõud poliitiliste õiguste kohta, mis tahawad annulleerida neidki wabadusi, mis põhiseaduses leiduwad. Meie ei ole kuulnud, et uus walitsus oleks nende eelnõude kohta oma eitawat seisukohta

awaldanud, et tema seisukoht teistsugune oleks, näituseks, kas wõi kaitseseisukorra seaduseelnõu jne. Samuti ei ole meie kuulnud, et uus walitsus oleks teistsuguse seisukoha wõtnud selle seisukoha wastu, mis on endise walitsuse poolt läbi wiidud omawalitsuste walimiste kohta, kus nõutakse elamistsensi maksmapanekut. Ei ole meie kuulnud, et uus walitsus oleks siin oma sõna teisiti öelnud, waid tema on selle seisukoha omaks wõtnud, et töölisklassilt tegelikult wõimalust wõtta omawalitsuse walimistel kaasa rääkida. Meie teame, mis tähendab elamistsens ja teame, mis tähendab tema eriti töölisele, kes alati liikuw. Liikumata wara omanikul ja kodanlusel ei ole temast soe ega külm, sest nemad on sarnases seisukorras, et nemad wõiwad alati oma elukoha peal püsima jääda. Tööline aga praegusel ajajärgul ja kodanlikes korras üldse on alati liikuw. Meie teame, kui palju on praegu töölisi, kes tööpuuduse tõttu päewast päewa rändama peawad. Ehk kui suur arw neid töölisi on, kes wõiks praegusel ajal püsida aasta paigal ühe koha peal?

Tööline on sunnitud täna siin, homme seal olema ja kui kord seisukoht nii on, siis on selge, et see kawatus on sihitud eestkätt töolisteklassi wastu, just sinna poole, et töolisteklassil wõimalus ei oleks walimistest osa wõtta. See on nähtawasti tingitud sellest asjaolust, ehk kui lubate öelda, selle seisukorra parandamiseks, mis sennini sundis teatawalt osalt töolisteklassi esitajatelt esituskogudes mandaati sõjakohtuga ära wõtma, mis wõimaldas seda kodanluse surwest hoolimata. See on nähtawasti tingitud sellest, et ei tuleks tarwitada neid meetode töölisesitajate kõrwaldamiseks esituskogudest, nagu meie seda läinud walitsuse praktikast tööliste esituse kohta nii omawalitsustes kui ka siin Riigikogus näinud oleme. Nähtawasti on mõeldud see selleks, et ei tarwitseks enam sõjakohtu appi wõtta, et ei tarwitseks kaitsepolitsei kaudu protsessi sepiitseta, millepärast sagedasti endal pärast piinlik on. Teeme juba need asjad seaduslikult — demokraatliselt sarnaseid seadusi maksma pannes, mis töölisele ei wõimaldaks walimistest osa wõtta, ja asi korras. Arwatakse, et muudame selle walimiseaduse sarnaseks, et nemad seda õigust tarwitada ei saa ja meil on ikka üldine walimisõigus ja ühesõnaga — asjad on kõik korras. Selle seisukoha kohta uus walit-

sus midagi öelnud ei ole ja sellest seisukohast wälja minnes, ei ole mingisugust garantiid, et see kõik lõppude lõpuks sinna poole ei tüüriks, nagu Mussolini on öelnud, et kuidas saab seda tunnustada, et ülikooli rektoril ja talumise näoga muustatöölisel ühesugused walimisõigused oleks.

Niisama ei ole uus walitsus niidagi öelnud liitude seaduseelnõude kohta. Tema on need omaks wõtnud, on omaks wõtnud endise walitsuse eelarwe ja need kawatsused, mis sellel olid ka muudel aladel. Niisamuti ei ole ka uus walitsus elukalliduse tõusu kohta poolt sõnagi lausunud, ei ole poole sõnagagi öelnud, et tema kawatseb elukalliduse tõusu wastu wõidelda, et tema kawatseb sahkerdamisele piiri panna. Siin läheb ta sellesamas sihis edasi, milles sennini on edasi mindud. Tema tahab weel wabamad tingimised ja wõimalused luua sahkerdajatele sahkerdamiseks ja liiakasu wõtmiseks. Ühesõnaga see uus kurs saab igal alal samasena püsima, mis ta ennem on olnud, see kurs saab olema igal alal waenuline samuti kui ennegi töolisteklassile. Kui niid kokkuwõtet teha ja öelda, mis siis uut sindinud on, siis peab üttelema, et midagi ei ole uut juhtunud. Üks härra on astunud teise härra asemele, lihtsalt kaks härrat wahetawad korterid, üks kolib Tõnismäelt Toompeale, teine — Toompealt Tõnismäele ja see on kõik. Siis on asjad ses suhtes korras. (Ch. r. Arro (põl.): O n g i j u b a k o l i n u d !)

Kui rääkida sellest õhupuhastusest, mida maa ja rahwas ootas, siis on asjad nii kujunenud, et üks erakond tahtis üks pisikene käeliigutus teha enne walimisi ja muud mitte midagi. Missuguseid tagajärgi ta saawutas ja kuipalju ta eesmärgile lähemale jõudis, seda ei tarwitse mitte otsustada, ei tarwitse mitte hakata siin kohal seletama, seda näeme pärast. Wähemalt selles mõttes on aga samm edasi jõutud, et üks erakond, kes alati demokraatiast räägib, on näidanud, kuhu poole ta tegelikult tüürib. Ta on oma demokraatlisel hiltud, demokraatia katte, maha wisanud ja näidanud, et noormaalid — tööerakonna — ja wana maaliidu wahel ei ole sisuliselt mingit wahet, waid see uus on samasugune purutaguline, kodanline erakond, kui wana maaliit isegi, muud midagi. (J. Lattik (kristl.): Rääkige oma erakonnast ka midagi!) Meie erakond ei ole sellest kriisist osa wõtnud. (Wahel hüüe paremalt poolt: Tema teeb

hästi. Naer.) Kui ta hästi teeb, siis õppige temast! Tuleb konstateerida, et igatahes sellel alal samm on edasi jõutud, muidu aga jääb kurs endiseks, jääb teostamata töökaitse, jääwad pehmemdamata klassidewahed, jääb maksma seesama ettevõtjate omawoli tööliste vastu. Töölisteklass on sunnitud niisamuti wõitlust pidama kui ennegi, sest walitsuse poolt temale mingisugust kaitset ega mingisugust abi loota ei ole. Hoolekande alal jääb maksma seesama kurs, mis ennem oli, on hea, kui saab wallaisa käest kaks marka kuus ja oled siis ka õnnelik ning peab sellega leppima. Välispoliitika alal jääb maksma seesamane kurs, mis ennegi oli. Seda on ise kinnitanud need uued walitsuse liikmed ja uue deklaratsiooni esitajad. Samuti majanduspoliitikas jääb maksma seesama kurs, et riiklisi ettevõteteid wõidak likwideerida ja sellega võimalust anda eraettevõtetele uut pinda luua, uutele aktsiaseltsidele ja aktsiapankadele. Maksupoliitikas jääb maksma ka see endine kurs, suurendatakse kaudseid makse, vähendatakse otsekoheseid, litsutakse maksusid töölistele juurde, litsutakse maksusid asunikudele, wäikekohamanikkudele jne. peale ning wabastatakse rohkem ja rohkem ikka suurettevõtjaid, ning kindlustatakse ainult nende seisukorda. Sellepärast ei ole mingisugust mõtet töölistel sellelt walitsuselt demokraatlisemat kursi ootama jääda, sest ta jääb just samasuguseks nagu enne oli. Meie seisukoht jääb selle walitsuse vastu selleks samaks, mis oli endise walitsuse vastu. (Käteplaksutamine peal pool.)

Juhataja **K. Päts**: Sõna on faktiliseks märkuseks siseministril.

Siseminister **K. Einbund**: Rkl. Hansen kõneles, et möödäläinud suwel palgawõitluse ajal, nimelt kui 3—4 wabrikus streigid olid, olewat politsei rikkunud streikijate wabadust. Julgen siin kohal Riigikogule tõendada, et rkl. Hansen'i wäited selles asjas mitte tõele ei wasta. Mis aga üldse puutub politsei sammudesse, kas tema streikijate wabadust rikkus wõi mitte, siis tuleb see järgmisel Riigikogu koosolekul, kus ma esitatud arupärimise peale wastama saan. Julgen aga tõendada, et arreteerimisi, et streigikomiteede arreteerimisi olnud ei ole ja et seaduspärase streigiwabaduse rikkumist, nagu see arupärimises esitatud, ka olnud ei ole.

Juhataja **K. Päts**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Hansen'il.

A. Hansen (väljasp. rühm.): Ma tähendasin läinud suwe streikide kohta, et walitsus ei keelanud oma politseinikka streigimurdjate kaitseks välja astuda. (Siseminister K. Einbund: Ka streikijate kohta ei ole takistusi olnud.) Tõsiasi on, et Balti puuwillawabrikus takistas politsei streikijatel oma korraldust tegemast, see on üks fakt. Samuti tähendasin mina siin, et on olnud streigikomitee liigete arreteerimisi. Ja kui on olnud sarnaseid asju, siis ma ei saa rääkida streikijate kaitsest Eesti Wabariigi Walitsuse kestwusel. Tuletage meelde 61.

Riigiwanem **J. Kukk**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kõigi rühmade esitajad on siin walitsuse deklaratsiooni kohta oma arwamist awaldanud, teda arwustanud ja tema kohta oma soowiawaldusi esitanud. Ei taha siin ühe kui teise arwustuse kohta sisuliselt waidlema hakata. Nagu siin lugupeetud Riigikogu liigete poolt juba tähendatud, on walitsusel wõimalus ja juhus oma seisukohti üksikute konkreetsete küsimuste kohta esitada ja selgitada niihästi eelarwe-waidluste puhul, kui ka teistel juhtumistel. Ma tahaks aga siiski paar üldist märkust teha mõne asja kohta, mis siin eriti just opositsiooni esitajate poolt on ette toodud. Lugupeetud Riigikogu liige härra Palwadre algas oma kõnet sellega, et küsimuse üles seadis, kas uus walitsus on opositsioonile lähemale tulnud wõi on temast eemale läinud. Niihästi rkl. Palwadre, kui ka teiste opositsiooni rühmade esitajate kõnesid selle kohta kuulates, tekkis ka minus teataw küsimus, nimelt kas on meie opositsioon riiklisemaks muutunud wõi on ta endiselt püsima jäänud wastutamata opositsioonina. Ma pean samuti, kui rkl. Palwadre walitsuse deklaratsiooni kohta, kahjuks tunnistama opositsiooni kohta, et ka opositsioon ei ole meil selleks kujunenud, nagu ta teistes maades on. Meie opositsioon püsib praegu sellel seisukohal, et mitte midagi proponeerida, waid ainult oponeerida. Kuid mitte niisugune ei ole opositsiooni seisukoht enam seal, kust meie oma parlamendi kombeid ja wiisisid otsimas käime. Seisukoht — oponeerida ja mitte midagi proponeerida, — see walitses küll ka Inglismaal, kuid siis kui seal 2 kodanlist parteid üksteisega opositsioonis olid, kuid

praegu, kus 3-mas rühm, töölistepartei, ennast maksma hakkab panema, on opositsioon seisukohale asunud, et tema mitte ainult ei oponenti vaid ka proponeerib. Meil ütlewad sotsiaaldemokraadid, et ka nemad on proponeerinud, nimelt oma tuntud deklaratsiooni kriisi ajal.

Et seda mitmel korral siin on nimetatud, siis pean tarwilikuks mõne sõnaga teatada, kuidas selle deklaratsiooniga lugu õieti oli. Omal ajal tegin mina selleaegse Riigikogu esimehena Riigikogu rühmadele ettepaneku, et rühmad oma tingimised teataksid, millega nad walitsusest oleksid nõus osa wõtma. Kui sotsiaaldemokraatiline rühm oma deklaratsiooni uue walitsuse moodustamise kohta minule edasi andis, tekkisid selle kohta otsekohe läbirääkimised teiste rühmadega, kelle peale ühine walitsuse kokkuseadmine langeda wõis. Ja nagu minule selgus, deklareerisid peaaegu kõik rühmad, algades paremalt poolt kunni tööerakonna rühmani, et nemad põhimõttelikult sotsiaaldemokraatide deklaratsiooni nõudmist ei eita, kuid küll aga selle juures kahtlewad, kas neid nõudmist lühikese aja jooksul meie rahwamajanduse praeguse kandejõu juures wõimalik on läbi wiia. Sotsiaaldemokraadid asusid seisukohale, et nende deklaratsioonis ei ole midagi halba jätta ega juurde panna.

Kui edasi tuli kaaluda koalitsiooni laiendamise wõimalusi, siis tuli siin kõige pealt arwesse wõtta rahwaerakonna seisukoht. Rahwaerakonna esitajad tähendasid, et nemad, kui erakond, kes wõrdlemisi wähe häält saanud, peawad wõimalikuks koalitsioonis töötada ainult siis, kui kaks suuremat rühma koos walitsusse lähewad. Juhtumisel, kui üks neist lahku, peawad nemad koalitsioonist osawõtmist wõimatuks. Kui sotsiaaldemokraadid ja põllumehed kokku oleks leppinud, mis aga kahjuks mitte ei sündinud, siis oleks koalitsioon ühest seinast teise seina ulatanud. Et seda mitte ei saadud, on sotsiaaldemokraatide süü, kes oma deklaratsiooni ette tuues reaalse wõimalustega rehkendada ei tahtnud. Nad on ainult oponenterinud, mitte aga proponeerinud. Eriti tuleb märkida, et siin sotsiaaldemokraatlike rühmaga tegemist on, mitte aga Piiskar'i ja Hansen'i rühmadega, kes ei ole iialgi walitsuse tegewusest ega wastutusest osa wõtnud, ja sellepärast wastutamata opositsiooni wõiwad teha.

Rkl. Palwadre'l, kellega mina kahes kabinetis olen koos töötanud, peaksid teada olema need raskused, mis walitsusel ühe wõi teise küsimuse lahendamisel olemas. Kui oleks sotsiaaldemokraatiline rühm esinedes oma tingimistega ka oma inimesed annud nende ülesannete teostamiseks, siis oleks walitsus teistsuguses koosseisus moodustatud. Kuid nõusolekut walitsuse töörasekust oma peale wõtta, sotsiaaldemokraatiline rühm läbirääkimiste puhul mitte ei awaldanud ja ka tema praeguse seisukoha wõtmise juures ei ole näha, et tema seda kunagi tõsiselt kawatsevad oleks. Sellest peab järeldama, et sotsiaaldemokraatlike rühma kriitika walitsuse töökawa kohta on arwustus arwustuse pärast, ei mitte selleks, et midagi paremat asemele seada. Ka teistest opositsiooni kõnedest pean ma sedasama järeldama. Ainuke positiivne ettepanek, mida rkl. Martna tegi, oli deklaratsiooni keele asjus. Ma olen alati walmis olnud õppust wõtma, kuid pean tähendama, et rkl. Martna seda kõwa sõna öeldes, et „walitsuse aparaat peab Eesti keelt rääkima“, siiski ei leidnud sõna, kuidas seda „aparaati“ Eesti keeles nimetada. Arwan, et selles asjas wõib härra Martna nõudega ühineda, et meie katsuks omale oskus- ja tehnilisi sõnu Eesti keeles luua, kuid see ei ole küsimus, mille üle maksaks poliitikat teha.

Juhataja K. Päts: Juhatusel on järgmine ettepanek tehtud üleminekumormeli kohta: Wabariigi Walitsuse deklaratsiooni ära kuulates, läheb Riigikogu päewakorras edasi. (J. Piiskar (is.): Palun sõna.) Mina olen üles tõusnud ja see on tundemärk, et kõnelejate nimekirj lõppenud on ja hääletamine algab. Mille kohta Teie sõna soowite? (J. Piiskar (is.): Palun ettepanekuks sõna) Sõna on rkl. Piiskar'il ettepaneku tegemiseks.

J. Piiskar (is.): Teen oma rühma nimel ettepaneku wastu wõtta järgmine üleminekumormel: „Ära kuulates Wabariigi Walitsuse deklaratsiooni ja leides, et uue walitsuse töökawa on wastuwõtmatu töörahwa laiade hulkade eluliste wadaduste seisukohalt, tunnistab Riigikogu Wabariigi Walitsuse deklaratsiooni mitte-rahuldawaks ja läheb päewakorras edasi.“

Juhataja K. Päts: Teine praegu sisseantud üleminekumormel on motiveeritud ja tuleb kodukorra järele esime-

senä hääletamisele. (Hääletatakse.) Rkl. Piiskari ülemineku-wormel on 35 häälega 18 wastutaga si lükatud.

Järgmisena tuleb hääletamisele liht ülemineku-wormel. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on liht ülemineku-wormel wastu wõetud.

Et Riigikogu koosolek üle kolme tunni on kestnud, siis kuulutan 15 minutiks waheaja.

Waheaeg algab kell 8.25 min.

Peale waheaja jätkub koosolek kell 8.45 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem.**

Sekretäri kohal abisekretäär **W. Pezold.**

6. 2. mail 1920 a.

Asutawa Kogu poolt wastuwõetud algkooli-seaduse muutmise seaduseelnõu rahwaalgatamise korras.

Juhataja **A. Kerem:**

Kõige pealt tuleb Riigikogul otsustada, kas selle seaduseelnõu arutamisele kolie asuda, wõi teda enne komisjoni anda.

J. Bergman (kristl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Praegune seaduseelnõu on esimene, mis meile rahwaalgatuse korras selle Riigikogu kestwuse ajal sisse on tulnud. Et nüüd tema sisulisele arutamisele praegusel korral, kus tema nii mitmesuguseid waidlusi on tekitanud, meil mitte wõimalik kohe asuda ei ole, sest temas wõib olla, on tarwis weel wormilisi parandusi ette wõtta, siis teen mina ettepaneku, seda seaduseelnõu üldisesse komisjoni anda ja sellele komisjonile selle seaduseelnõu läbiwaatamiseks 5-päewane tähtaeg määrata.

A. Palwadre (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! See päewakorra-punkt on esitatud juhatus poolt Riigikogule, ilma et juurde oleks lisatud mingisugune ettepanek. Nagu teada, meie makswates seadustes on öeldud, et rahwaalgatuse korras seaduseelnõusid esitatakse Riigikogu juhatus poolt Riigikogule seisukoha wõtmiseks. Käesolewal korral nähtawasti Riigikogu juhatus ei ole tahtnud mingisugust seisukohta wõtta sarnaste seaduste arutamise korra kohta. On esitatud ainult wäljawõte wõi äratõmbe sellest seaduseelnõust, juurde lisades ära-

kirja juhatus poolt protokollist ühes kahe juhatusliikme eriarwamisega. Loomulik on, et ka Riigikogu ei peaks mingisugust käiku sellele seaduseelnõule enne andma, kui selge ei ole Riigikogule, missuguses korras need seaduseelnõud läbi waadatakse. Mulle näib, et selleks komisjoniiks, kes ära määraks arutamise korra ja kes wõiks wastawat ettepanekut teha, ei ole mitte üldine komisjon, waid oleks kodukorra komisjon. Meil on olemas kodukorra komisjon, kes peab puudusi kodukorras kõrwaldama ja kodukorda tarbekorral täiendama. Leitakse, et meil kodukord ei sisalda otsekohe sarnaste eelnõude kohta käiwaid määrusi, tuleks kas kodukorras leiduwaid paragrahwe analoogiliselt tarwitada ka sarnaste eelnõude kohta, ehk tuleb koguni luua nende seaduste arutamiseks uus kord. See ülesanne oleks kodukorra komisjoni ülesanne ja ma teen ettepaneku kodukorra komisjonile kohuseks teha esineda Riigikogule ettepanekuga rahwaalgatamise korras arutamisele tulewate eelnõude arutamise korra kohta. Kunni wastawate ettepanekute wastuwõtmiseni algkooli-seaduse muutmise seaduseelnõu Riigikogu päewakorrast ära wõtta.

Riigikogu esimees K. Päts: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kodukorras on ette nähtud, kuidaswiisi seaduseelnõude käiku määratakse: juhatus wõib nad otsekohe ise komisjoni anda, wõi paneb nemad Riigikogu koosolekul ette, et see otsekohe l lugemisele asuks, wõi määraks nemad mingisugusesse komisjoni. Wäljawõtteid ühe wõi teise seaduse kohta, olgu nemad algatud nii wõi teisiti, ette ei nähta. Juhatus peab oma tegewuses kodukorra järele käima. Kui siin nüüd öeldakse, et ei ole rahwaalgatusel sisseantud seaduseelnõude arutamise kohta iseäralist korda ette näha, siis on see ju õige, aga meil on üldised määrused ja seadused, mille järele rahwaalgatusega ühes peab üks seaduseelnõu olema, see on nagu üks teine eelnõu, millele käiku tuleb anda. Sellepärast on juhatus sellel arwamisel olnud, et siin käiguandmisel mingisugust erikorda tarwis ei ole, waid siin on seesama kord maksw, kui teistegi juures, nimelt, kas asutakse eelnõu arutamisele, wõi antakse ta komisjoni. Mingisugust uut korda ei ole senni praktiseeritud, ei ole ka ette näha. Juhatus ei oska omale ette kujutada, missugune teine kord oleks nüüd korruga tarwis wälja

töötada sel puhul, kui juba seaduseelnõu nii kaugel on, et tema arutamisele võib hakata. Seletataw on see sellega, et soovitakse wiivitada selle seaduseelnõu arutamiselega, mis käib väga tähtsa instituu di kohta meie riiklises elus.

Ma pean konstateerima, et mitte ükski meie kodukord ei ole puudulik, waid kui meie wõtame meie riigi põhiseaduse, wõtame Riigikogu walimise ja rahwaalgatuse seadused, ja neid kõiki analüseerime, siis näeme, et kõik need väga puudulikud on, et seal väga mitmesugused eksiarwamised wõiwad tekkida. Kui rahwas algatust teinud on, ja meie tahaksime neid kõiki parandama hakata, siis ütlesime nii, et meie mõtleme kõik need korraldused, mis senniste seaduste näol sisse tulnud, uuesti täiendada. Juristide komisjonis oli näha, et meie rahwaalgatuse seaduseelnõu üks tähtsam moment on rahwaalgatuse puhul, mis meil wälja oli jäetud. Seda wõrreldi teiste maade seadustega ja leiti, et see Shweitsis on sisse wõetud, aga meil mitte ei ole. Kui meie nüüd hakkame teda parandama, siis peame oma põhiseaduse parandamisest peale hakkama. Üle 80—90 tuhande inimese on oma algatuse õigust tarwitanud. Pärast seda, kui see kõik tehtud on, hakkame meie uut korda wälja töötama, kuidawiisi rahwaalgatusele uut käiku anda. Mis meie siis sellega teeme, mis mõtlewad meist siis need, kes alla on kirjutanud, missugusesse seisukorda seame meie Riigikogu juhatuse ja mis hakkab meist rahwas rääkima? Täna meile õeldi, et meil majesteedi suweräniteet on rahwa enese käes ja kui see algatuse teeb, siis tagantiärelle hakkame meie oma kodukorras uut korda looma. Kui meie oma kodukorras ette näeme, kuidas Riigikogu liige sõna wõtab, kuidas tema nutta ja naerda võib — kõik on seal ette nähtud, aga selle tähtsa akti kohta ei ütle meie midagi! Niihästi kodukorra seadus, kui ka rahwahääletamise seadus tulewad algusest peale ümber muuta. Ka põhiseadus tuleb täiendada tulewikus.

K. Wirma (sd.): Riigikogu esimees on meile siin seletanud, et meie seadused on puudulikud, et meil ei ole mitte seda korda ette nähtud, kuidas rahwahääletamisega tuleb talitada ja peab tarwilikuks wastawa seaduse wäljaandmist. Mina kinnitan, et mina ka niisugused arwamised olen omandanud, aga selle kinnitamise juures ei saa mina mitte aru, mispärast

meie selles asjas ei katsuks selgust muretseda. Kui meil selles asjas selgust ei ole, siis peaksime seda muretsema ja ei oleks mingit põhjust juhuliselt talitada. Praegu on küsimus niisugune, kuidamoodi arutada seda küsimust, seda nõndanimetatud seadust. Ma ütlen, „nõndanimetatud“ sellepärast, et mina ei tea, kust kohast see seadus hakkab ja ma ei tea, kas ta seal lõpeb, kus Riigikogu juhatuse enamus seda arwas, Riigikogu juhatuse ei ole Riigikogu liigetele kõike seda materiaali mitte kätte annud, mis on esitatud 25.000 kodaniku poolt. Meie ei tea, kas rahwaalgatamise korras esitatud seaduseelnõu tuleb kolm korda lugeda, kolm korda Riigikogus hääletada, wõi on sellest küllalt, et seda ükskord tehakse, ja kas seda tuleb arutada esitise korras. Selles asjas peaks selgust saama.

Kui meie teda seaduseelnõu arutamise korras arutame, siis on meil kõigil teada, et kui eelnõu esimesel lugemisel tagasi lükatakse, siis see seadus ka tagasi lükatud on. Kui aga nüüd juhtub, et tema esimesel lugemisel wastu wõetakse, mispärast seda seadust peab siis veel kolm korda wastu wõtma. Kui wastuwõtmine kolmekordset pooltolemist nõuab, siis peaks ka tagasilükkamiseks samasugune kord sisse seatama. Selles asjas ei ole selgust. Teistes seadustes on tarwilik kolm korda lugeda sellepärast, et teisel ja kolmandal lugemisel tehakse parandusi ja kolmandal lugemisel kaalutakse teisel lugemisel tehtuid parandusi. Selle seaduse juures ei tohi aga mingisuguseid parandusi teha ja on ainult otsustada, kas eelnõu wastu wõtta wõi mitte. Sellepärast peab selgust muretsema, missuguses korras Riigikogu rahwaalgatamise korras esitatud seaduseelnõu otsustab.

Põhiseaduse järele pannakse rahwaalgatamise korras esitatud seaduseelnõu Riigikogule otsustamiseks ette. Rahwaalgatuse seaduses on aga Riigikogu juhatusele mõned otsustamise õigused antud, mis näiwad wastolus olewat põhiseadusega. Nüüd tekib küsimus, kas Riigikogul on õigus seda Riigikogu juhatuse otsust, mis on wastolus teatawa põhiseaduse paragrahwiga, ise uuesti otsustada, muutes sellega Riigikogu juhatuse otsuse.

Eriteadlaste nõupidamisel, kus see küsimus arutusel oli, seletas härra kohtuminister, et Riigikogul käesolewal juhtumisel on õigus küsimuse kohta otsust teha.

Nõndawiisi siis arwan mina, et meil on palju selgust tarwis ja ainus mõistlik

tee on seda küsimust päewakorrast ära jätta ja wastawale komisjonile ülesandeks teha selles asjas selgust muretseda.

A. Palwadre (sd.): Rkl. härra Päts wiskas lendu väga huwitawa lause „teie põhiseadus“ ja „teie“ Riigikogu walmisseadus on puudulikud. Teiseks leiab rkl. härra Päts, et nüüd, kus eelnõu esitatud, oleks otsekohe kuritahtlik rahwatahtmise täitmisega wiiwitada, kuna puudulikud seadused oleks tulnud ennem parandada. Mina harilikult olen sel seisukohal olnud, et Wabariigi Walitsus, kes seadusi täidab ja nende puudusi näeb, peab ka oma initsiatiive nende parandamisel näitama. Rkl. härra Päts oli kaks aastat Wabariigi Walitsuse eesotsas ja tema ei ole mitte märganud, et seadustes puudused on, mida parandama peab rahwahuwide kaitseks. Pärast kahte aastat tuleb ta Riigikogusse ja ütleb: See asi on väga rutuline, ei luba mitte wiit päewagi oodata, waid peab kohe otsustatud saama. Sarnane mõtlemiswiis näib mulle imelik. Kuid härra Päts'i seletus näitaski, et küsimust tahetakse sisuliselt ära otsustada, ilma et arutamise korra küsimus üldse selgitatud oleks, eeldades, see seaduseelnõu tuleb harilikult eelnõu korras kolmel lugemisel Riigikogus arutusele. Kuid on alles selgitamata, kas rahwalgatamise korras esitatud seaduseelnõu peab ühe lugemisega otsustatud saama, wõi tuleb kolmele lugemisele, kas on Riigikogul õigus teda muuta, wõi ei ole. Kui te wõtate seda kui esitist, siis on wõimalus teda ühel lugemisel wastu wõtta; leiata teie aga, et see on ainult alus Riigikogu seadusele, mida Riigikogu wõib muuta ja parandada, siis on hoopis teistsugune kord tarwilik. Nii siis, küsimus nõuab selgitamist; selge ta ei ole, nüüd tahetakse aga ilma selgitamata sisulisele otsustamisele asuda.

Juhatuse enamuse seletuswiis ei ole kõigile wastuwõetaw. Meie praegune kodukord lubab küsimust ka teistwiisi lahendada. Kui teie tahate, määrake kodukorra komisjonile 5-päewane tähtaeg, kui tahate — määrake vähem, kuid enne, kui te asute selle küsimuse otsustamisele, peab asi Riigikogu juhatuselgi selge olema. Ja Riigikogu juhatusel ei ole küsimus mitte selge, sest ta on selle päewakorda wõtnud, ilma et oma poolt oleks mingisugust ettepanekut teinud. Riigikogu juhatus, loobudes algatusest ettepanekute tegemiseks, on ise näidanud, et see

küsimus selgusetu on ja sellepärast on warane teda sisuliselt arutama hakata.

Juhataja **A. Kerem**: Faktiliseks märkuseks on sõna Riigikogu esimehel härra Päts'il.

Riigikogu esimees **K. Päts**: Täheandan kõige pealt, et ma olen küll kaks aastat walitsuses olnud, aga Eesti Wabariigi Walitsus ei ole tõesti oma ülesandeks pidanud Riigikogu kodukorra ümbertöötamiseks oma jõudu pakkuda, waid on arwanud, et nendes asjades on initsiatiivid Riigikogu kätte antud. Walitsus pidas seda juba taktiliselt lubamatuks oma abi pakkuda nende seaduste ümbertöötamiseks. Kui aga rkl. Palwadre arwab, et see üks eksisamm walitsuse poolt on olnud, siis loodan mina, et tulewased walitsused saawad ehk seda abi Riigikogule pakkuma. Mina aga igatahes seda ei teinud ja arwasin, et see walitsuse ülesanne ei ole Riigikogu kodukorda seletada. (W a h e l h ü ü d e d.) Wõib olla, et haridusminister on seda teinud, kuid Wabariigi Walitsus ei ole seda mitte tarwilikuks pidanud ja ma arwan, et sellega oleks küsimus lõpetatud.

Kuid minul on ka sõna wastuwaidlemiseks seaduse kodukorra komisjoni andmise puhul. Siin tähendati selle peale, et juhatus ei ole tarwilikuks pidanud selles küsimuses ettepanekuga esineda. Mina arwan, et juhatus on tema peale pandud kohuseid seaduse piirides täitnud. Seadus nõuab, et Riigikogu juhatus peab wastu wõtma rahwalgatamise nõudmise, mis sisaldaks ühe seaduse ja peab waatama, et see oleks kirjalikult sisse antud ja et temale oleks alla kirjutatud vähemalt 25 tuhat hääleõiguslist kodanikku. Juhatus oli asi arutelul ja juhatus leidis, et see sisuliselt on algatuse nõudmine, et temas on üks seaduseelnõu ja et ta on kirjalikult sisse antud. Mis seadus juhatus kontrolli alla annab, on täidetud, seda on juhatus protokolleerinud ja on protokolli kaasa annud, ühtlasi ära märkides, missuguse käigu järele tema tahaks seda nüüd Riigikogus edasi saata. See on § 42 põhjal ja juhatus arwamise järele ei wõinud tema mingisugust seletuskirja nõuda selle sisu wõi tähtsuse kohta. Midagi muud juhatusel teha ei jäänud. Mis tema kontrolli alla on antud selle paberi peal, millele allkirjad on kirjutatud, wõiwad näituseks trükikoja poolt peale trükitud olla, et see on seal ja seal trükikojas trü-

kitud wõi paberiwabriku poolt wõib seal kiri peal olla, et paber on teatud wabrikus tehtud. Juhatus arwab, et kõik niisugused märkused, mis algatusseadusse ei puutu, jääwad wälja. Ja kui sisseantud seaduseelnõu peal olid wäljawõtted teistest seadustest, siis on juhatusese selge olnud, et need on ainult seletuseks juurde lisatud. Ja kui meie wõtame, et see oleks lihtsalt üks osa selle algatuse nõudmisest, siis oleks juhatus kohustatud seda maha kustutama, sest seaduses on paragrahw, kus öeldakse, et kui kaks seaduseelnõu ühes algatamises on, siis peab teise maha kustutama.

Meile pole aga keegi selgeks teinud, allakirjutajad ei ole seda ise ka öelnud, et need seaduse wäljawõtted oleks algatuse nõudmiseks.

Siin juba liht loogiline arusaamine ütleb, et kõik, mis algatamise nõudmisega koos ei ole, tuleb wälja jätta. Nii et siin mingisugust teist seletust wõimalik anda ei ole.

Wõib olla, eksisin mina esiteks ja ütlesin „teie“; need seadused maksawad aga minu kohta niisamuti kui kõigi teiste kohta ja mina ei ole ennast senni Eesti wabariigi seaduste alt kunagi eraldanud ega omale eriseadusi nõudnud. Ma arwan, et niisuguste asjade üle waielda ei maksa. Igatahes kõik need seadused on puudulikud.

Mis puutub käesolewa seaduseelnõu kodukorra komisjoni andmisest, siis sain mina esiteks aru, et tahetakse kõik see kord ümber töötada ja selle wastu waidlen mina täielikult. Kui aga määratakse komisjonile tähtaeg, siis wõiks selle komisjoni andmisega leppida.

J. Lattik (kristl.): Wäga austatud Riigikogu liikmed! Selles asjas oleme meie wist kõik ühel nõul, et see rahwaalgatuse seaduseelnõu on meile kõigile ühte asja selgeks teinud, et meie seadused puudulikud on. Seda on tunnistanud kõik asjatundjad, spetsialistid ja juristid ja sellele arusaamisele on jõudnud ka kõik teised parlamendi liikmed. See on suur teenus sellele seaduseelnõule, sest ta on esimene, mis parlamendile esitatakse ja kui temas wäikesed wormiwead on, siis on süü selles just nende seaduste juures. Ja minu arwamise järele ei ole meil õigust seda seaduseelnõu sellepärast karistama hakata ja teda kuhugi komisjoni saata, kus ei teata, mis temaga peale hakata.

Kui mina kuulsin, et see seaduseelnõu tahetakse kodukorra komisjoni anda ja et see komisjon peaks nüüd kõik puudused teistes seadustes, mis selle kohta käiwad, wiie päewa jooksul ära parandama, noh siis ma ei ole nüüd mitte nii suures arwamises sellest kodukorra komisjonist, et temal niisugune lōwi jõud oleks, et ta wiie päewaga kõik puudused nendes seadustes suudaks kõrwaldada. Niiwiisi wastu tulla sellele seaduseelnõule wõib küll poliitiliselt, aga milgil tingimisel mitte kui rahwaalgatuse seaduse mõistele ja mõttele, mis rahwa poolt esimest korda liikuma on pandud.

Sellepärast toetan ma seda, et seaduseelnõu antakse üldisesse komisjoni.

Juhataja A. Kerem: Mina ka watsen esimesena hääletada ettepanekut seda seaduseelnõu päewakorrast ära wõtta ja, kui see seaduseelnõu päewakorda jääb, siis otsustab Riigikogu, kas teda komisjoni anda, wõi kohe arutusele wõtta. Päewakorrast ärawõtmise ettepanek on järgmine: „Panen ette kodukorra komisjonile ülesandeks teha esineda Riigikogule ettepanekuga rahwaalgatamise korras Riigikogule esitatawate seaduseelnõude arutamise korra kohta. Kunni wastawate ettepanekute esitamiseni ja wastuwõtmiseni Riigikogu poolt algkooli-seaduse muutmise seaduseelnõu Riigikogu päewakorrast ära wõtta.“ Palun neid Riigikogu liikmeid, kes selle ettepaneku poolt on, kätt üles tõsta. (Hääletatakse ja loetakse hääli.) See ettepanek on 34 häälega 26 wastu wastu wõetud.

Järjelikult jääb teise ettepaneku hääletamise tarwidus ära, kuna see päewakorra-punkt päewakorrast ära wõetud on. — Täiendawaks ettepanekuks on sõna rkl. Bergman'il.

J. Bergman (kristl.): Teen ettepaneku kodukorra komisjonile selle seaduse wormilise külje läbiwaatamiseks wiiepäewane tähtaeg määrata.

Juhataja A. Kerem: On ettepanek tehtud kodukorra komisjonile wiiepäewane tähtaeg määrata. Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawana murega on komisjonile wiiepäewane tähtaeg määratud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

7. Wabamüügi apteekide awamise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **A. Jürgenstein**: Redaktsiooni komisjon paneb ette kiinitada „Wabamüügi apteekide awamise seaduse“ teksti järgmiste redaktsiooniliste parandustega (loeb):

1) § 1 rida 3: Esimese järgu apteegiks loetakse niisugust, p. o. Esimesse järku loetakse niisugust apteeki.

Juhataja **A. Kerem**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Jürgenstein** (loeb): Parandus 2) § 1 rida 7: Teise järgu apteegiks loetakse niisugust, p. o. Teise järku loetakse niisugust apteeki.

Juhataja **A. Kerem**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega vastu wõetud. — Sõna enam ei soowita, Päewakorra wiies punkt on läbi.

8. Koosoleku lõpetamise küsimus.

(M. Martna (sd.): Lõpetada!)

Ettepanek on tehtud koosolekut lõpetada. (Wahelhüüe par mält poolt: Teeme ikka weeltööd!) Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Mulle paistab, et enamus on vastu. (Protesteerivad wahelhüüded.) Palun uuesti neid Riigikogu liikmeid, kes lõpetamise poolt on, kätt üles tõsta. (Hääletatakse ja loetakse hääli.) Ettepanek on 20 häällega 16 vastu tagasi lükatud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

9. Rahwuswahelise ajalehtede ja perioodiliste ajakirjade aboncerimise kokkuleppega ühine mise seadus — I lugemisel.

Wälisasjade komisjoni aruandja **A. Jürgenstein**:

See on üks osa sellest üldisest postiseadusest, mis 1921 a. Madriidis on was-

tu wõetud. See seadus käib selle kohta, kuidas ajalehtede wastuwõtmist kõigi riikide postiasutustes korraldada. Seal on umbes § 19, kus on ära tähendatud, kuidas seda registreerimist riikide wahel õiendatakse; ta on puhttehniline küsimus ja sellepärast wist ei ole tema üle suurt waidla. Peale selle ei too tema wastu-

wõtmine enesega mingisugust kulu ega kohustust riigile, kuid postikorralduste hõlbustamiseks on ta aga väga tähtis. Pean juurde lisama, et see seadus juba meil lähemate naaberriikide wahel maksab, selle tingimisega maksma on pandud, et ta käesolewal aastal wormiliselt vastu wõetakse ja tagant järele kiinitatakse. Sellepärast teen wälisasjade komisjoni nimel ettepaneku seda seadust esimesel lugemisel vastu wõtta.

Juhataja **A. Kerem**: (Hääletatakse.) Seadus on nähtawa enamusega I lugemisel vastu wõetud.

(Juhatama hakkab abiesimees **K. Wirma**.)

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

10. Petseri maakonnawalitsuse sõjaaegsete riigiwõlgade kustutamise seadus — II lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **A. Kerem** (loeb): Petseri maakonnawalitsuse sõjaaegsete riigiwõlgade kustutamise seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Seaduse nealkiri on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Kerem** (loeb): § 1. Wabadussõja ajal riigikassalt saadud ja seni weel tasumata Petseri maakonnawalitsuse laenu kolmesaja kolmekümnekaheksa tuhande marga suuruses, kustutatakse maha.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Kerem** (loeb): § 2. See seadus astub jõusse tema wäljakuulutamisega „Riigi Teatajas“.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega vastu wõetud. Sellega on see seadus II lugemisel vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

11. Maamaksu tõstmise seadus Petserimaal ja Naroowa-tagustes waldades — II lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **A. Kerem** (loeb): Maamaksu tõstmise seadus Petserimaal ja Naroowa-tagustes waldades.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Seaduse pealkiri on nähtawa enamusega wastu võetud.

Aruandja A. Kerem (loeb): § 1. Maamaksu tõstetakse Petsrimaal 13 marga pealt 40 marga peale ja Naroo-watagustes waldades 6 marga pealt 30 marga peale iga tarwe- ja metsamaa tiinu pealt.

K. Koemets (töer.): Teen ettepaneku 40 marga asemel võtta 60 marka, sellepärast, et 40 marga juures tuleks suur puudujääk, umbes 2 miljoni ümber, kuna omawalitsustel kulud väga suured on, ja wanal ajal oli seal ka 60 kopikat, mis igatahes rohkem oli, kui nüüd 60 marka.

W. Grigorjew (töer.): Господа народные депутаты! Мне остается только присоединиться к предложению Коэмetsа, потому что оно, действительно, отражает желаний печерских самоуправлений.

Я должен, однако, объяснить мотивы. Если печеряне желают повышения налога, то это не потому, чтобы они были особенными любителями платить больше, а просто по той причине, что к этому побуждает их холодный разсудок. Деньги нужны нашим органам самоуправления для правильного ведения уездного хозяйства, для поднятия культурного уровня наших плательщиков.

Кроме того, к сожалению, деньги нужны нам и для того, чтобы заделать глубокие пробоины в нашем родном доме, причиненные последней войной, чтобы залечить наши тяжкие раны. Окраины Эстонии вынесли на своих плечах всю тяжесть освободительной войны. Возмещение военных убытков, как оно существует в данный момент, покрывает не более половины причиненного убытка. Надо принять во внимание и то обстоятельство, что мы все время находимся в правовом смысле в исключительном состоянии. У нас действует военное положение. Не приходится говорить о невыгодах такого положения вещей по сравнению с нормальным. Эта пилюля для населения не только горька, но и дорога.

В интересах краткости сошлюсь пока на один пример. На территории Печерского уезда в до военное время было всего 14 человек полицейских чинов. Теперь же по штатам числится: наружной полиции — 77 человек, криминальной — 16 человек, а сколько там чинов охранной полиции, то этого нам, печерянам, и не подобает знать. Многие из этих чинов в силу военного положения имеют открытые листы и имеют

по этому право требовать подводы натурой. Тут не считаются с тем, пашет ли крестьянин, сеет ли — без всяких разговоров выпрягай. Вот куда, следовательно, уходят наши деньги, и время, и вот почему они нам так усиленно нужны. Может быть, покажется преувеличенной предлагаемая сумма обложения, но, господа народные депутаты, мы этим предложением отнюдь не собираемся открыть давно открытую Америку. Во всех других уездах республики размер налога равняется в среднем около 50 марок с удобной десятины. Но ведь другие уезды наших разрушений, нашего военного опыта не переживали.

Еще одно беглое замечание. По странной иронии, каждый раз, когда мы, печеряне, от какого-нибудь налога усиленно открещиваемся, то здесь, в центре, нам наоборот, этот налог навязывают. Когда же мы, скрепя сердце, желаем ввести какой-либо абсолютно необходимый для нас налог, нам здесь говорят: „Друзья, а не слишком ли для вас тяжело?“ Пример — недавний раздел Печерских волостей, вопреки желанию всего местного населения. Мы заранее знали, что эта затея обойдется крайне дорого. И вот теперь результаты налицо. Печерский плательщик должен выжимать из себя лишних 1½ миллиона марок в год против прежнего. Господа народные депутаты! Острога и жгучаго для нас вопроса о разделе волостей я могу коснуться здесь только вскользь. Подробно я предполагаю остановиться на нем при разсмотрении государственного бюджета. А пока со всей силой убеждения прошу вас о принятии предложения депутата Коэмets.

Juhataja K. Wirma: Lõpsõna on aruandjal.

Aruandja A. Kerem: Selle ettepanekuga, mida härra Koemets tegi, et maakomawalitsus tahab maksu suurendada, ei saa ma erapooletu kõrvaltwaatajana mitte nõus olla. Kus on siis loogika, kui härra Grigorjew siin räägib, et Petsrimaa elab sõjaaegsetes oludes, teiselt poolt aga toonitab, et see maks Petsrimaal suurem võib olla, kui sisemaal. Kus on siis siin loogika? Komisjonis olid ka need ettepanekud arutamise all, seal nemad poolehoidjaid ei leidnud. Komisjoni nimel ei saa mina nende ettepanekutega ühineda.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Koemetsa poolt on parandus tehtud, 40 marga asemel võtta 60 marka. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Wastu on enamus, sellega on see parandus

tagasi lükatud. Palun neid, kes § 1 poolt on, kätt üles tõsta. (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Kerem** (loeb): § 2. Selle seadusega kaotawad oma maksu 31. detsembri 1920 a. seaduse nr. 29 („Riigi Teataja“ nr. 4 — 1921 a.) § 4 lit. e ja g ettenähtud maksumäärad.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Kerem** (loeb): § 3. See seadus hakkab maksma 1. jaanuarist 1923 a.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 3 on nähtawa enamusega vastu wõetud. Sellega on käesolew seadus II lugemisel vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

12. Maaseaduse § 23 täiendamise seadus — II lugemisel. Maaseaduse komisjoni aruandja **A. Kerem** (loeb): Maaseaduse § 23 täiendamise seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Kerem** (loeb): Maaseaduse § 23 täiendatakse järgmiste märkustega:

Märkus 1. Põllutööministril on õigus jagamisele määrata:

1) metsamaid, mis põllumajandusliseks otstarbeks kõlblikud;

2) lahusolewaid metsatükke;

3) piiriõiendamiseks ja linnade ning alewite piiride laiendamiseks tarwilikka metsamaid.

Märkus 2. Kõlbliku metsamaa ümbermuutmise põllumajanduslises kasutatawaks maaks (märkus 1-se p. 1) on lubatud ainult sel tingimisel, et wastaw arw tiinusid saaks metsakultuuri alla wõetud, nii et üldine metsapind riigis selle läbi ei kahaneks.

Teen ettepaneku märkus 2 rida 3 sõnade „et“ ja „wastaw“ wahele juurde lisada sõnad „kõlbmata maad“.

Juhataja **K. Wirma**: Aruandja poolt tehtud paranduse lahus hääletamist keegi ei nõua? Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Seaduse sisu

on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

13. Eesti demokraatliku wabariigi ja Ukraina sotsialistliku nõukogude wabariigi wahelist 25. now. 1921 a. tehtud lepingut täiendawa protokoll, mis samade riikide wahel 27. mail 1922 a. tehtud, kinnitamise seadus — II lugemisel.

Wälisasjade komisjoni aruandja **J. Laidoner** (loeb): Eesti demokraatliku wabariigi ja Ukraina sotsialistliku nõukogude wabariigi wahelist 25. now. 1921 a. tehtud lepingut täiendawa protokoll, mis samade riikide wahel 27. mail 1922 a. tehtud, kinnitamise seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Seaduse pealkiri on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **J. Laidoner** (loeb): § 1. Täiendaw protokoll lepingule 25. novembrist 1921 a. Eesti demokraatliku wabariigi ja Ukraina sotsialistliku nõukogude wabariigi wahel, tehtud Moskwas 27. mail 1922 a., tunnustatakse kinnitatuks (ratifitseerituks).

Täiendaw protokoll awaldatakse ühes käesolewa seadusega.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **J. Laidoner** (loeb): § 2. See seadus astub jõusse tema wastuwõtmisega.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega vastu wõetud. Sellega on käesolew seadus II lugemisel vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

14. Teise rahwuswahelise töökonwerentsi poolt Genuas wastuwõetud laewaõnnetuse korral tööpuuduse eest maksetawa kahjutasu kohta käiwa konwentsiooni eelnõu kinnitamise seadus — II lugemisel.

Wälisasjade komisjoni aruandja **J. Laidoner** (loeb): Teise rahwuswahelise töökonwerentsi poolt Genuas wastuwõetud laewaõnnetuse korral tööpuuduse eest maksetawa kahjutasu kohta käiwa konwentsiooni eelnõu kinnitamise seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Seaduse pealkiri on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Laidoner** (loeb): § 1. Teise rahwuswahelise töökonwerentsi poolt Genuas (15. juunist kuni 15. juulini 1920 a.) wastuwõetud konwentsiooni eelnõu tööpuuduse kahjutasu maksimise kohta laewaõnnetuse korral — tunnustatakse kinnitatuks (ratifitseerituks).

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Laidoner** (loeb): § 2. § 1 tähendatud konwentsioon ühes eestikeelse tõlkega awaldatakse ühes käesolewa seadusega.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega wastu wõetud. Sellega on käesolew seadus II lugemisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

15. Teise rahwuswahelise töökonwerentsi poolt Genuas wastuwõetud merimeestele töömuretsemise wahetalituse kohta käiwa konwentsiooni eelnõu kinnitamise seadus — II lugemisel.

Wälisasjade komisjoni aruandja **J. Laidoner** (loeb): Teise rahwuswahelise töökonwerentsi poolt Genuas wastuwõetud merimeestele töömuretsemise wahetalituse kohta käiwa konwentsiooni eelnõu kinnitamise seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Laidoner** (loeb): § 1. Teise rahwuswahelise töökonwerentsi poolt Genuas (15. juunist kuni 15. juulini 1920 a.) wastuwõetud konwentsiooni eelnõu merimeestele töömuretsemise wahetalituse kohta — tunnustatakse kinnitatuks (ratifitseerituks).

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Laidoner** (loeb): § 2. § 1 tähendatud konwentsioon ühes eestikeelse tõlkega awaldatakse ühes käesolewa seadusega.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega wastu wõetud. Sellega on käesolew seadus II lugemisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

16. Teise rahwuswahelise töökonwerentsi poolt Genuas wastuwõetud merilae wanduses tööjõuna tarwitatawate laste wanaduse alammäära kohta käiwa konwentsiooni eelnõu kinnitamise seadus — II lugemisel.

Wälisasjade komisjoni aruandja **J. Laidoner** (loeb): Teise rahwuswahelise töökonwerentsi poolt Genuas wastuwõetud merilae wanduses tööjõuna tarwitatawate laste wanaduse alammäära kohta käiwa konwentsiooni eelnõu kinnitamise seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Laidoner** (loeb): § 1. Teise rahwuswahelise töökonwerentsi poolt Genuas (15. juunist kuni 15. juulini 1920 a.) wastuwõetud konwentsiooni eelnõu laste wanaduse alammäära kohta, millest peale nende tööjõudu merilae wanduses tarwitada wõib — tunnustatakse kinnitatuks (ratifitseerituks).

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Laidoner** (loeb): § 2. § 1 tähendatud konwentsioon ühes eestikeelse tõlkega awaldatakse ühes käesolewa seadusega.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega wastu wõetud. Seega on käesolew seadus II lugemisel wastu wõetud.

Päewakord on läbi. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.40 min. õht.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Päts**.

Abiesimees **K. Wirma**.

Abiesimees **A. Kerem**.

Abisekretäär **W. Pezold**.

